

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**De Vita & Rebus gestis P. Petri Canisii, De Societate Jesv,
Commentarii**

Sacchini, Francesco

Ingolstadii, 1616

Libri Secvndi.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41515

DE VITA ET REBUS
GESTIS P. PETRI CANISII
E SOCIETATE IESV,
LIBER SECVNDVS.

*Abit Ingol-
stadium.*

Gitur Prouincia suscepta Viennensi
 Collegij per literas, Pragensis coram, sta-
 tu composito, vt primum Archidux Fe-
 dinandus potestatem fecit, qui & ipse eodem tem-
 pore in Pannoniam exercitui Imperator ibat, e-
 Boemia in Bauariam concessit, visurus Ingolsta-
 diani Collegij incunabula. Vix autem substitera
 Ingolstadij, eodem tempore & agēs ad populum
 & domesticam disciplinam formans, vnicum
 mensem, cum Ratisbonam accitur. Decesserat
 Concionator Catholicus, & Imperij conuentus
 ibidem mox erat habendus; atque Hæreticorum
 cum turba maxima, tum rabies importunissima
 ingentem minabatur stragem. Eas ob res illico
 accurrendum ratus, ostium reperit Euangelio in-
 gens apertum, & aduersarios, si vsquam, pluri-
 mos

*Inde Ratis-
bonam.*

mos, & acerrimos. Vt primum diuina illa tuba è
 sacro tribunali personuit, gestire boni; multitu- Hic concio-
 natur magno
 nomine.
 do simplicior commoueri, vocesq; audiri, si no-
 uus ille Prædicator ita pergeret, vti cœpisset, actū
 esse de Lutherana re Ratisbonæ. Nimirum tanto Et pari odio
 Hereticorū.
 Hæreticorum pessimi quique efferari vehemen-
 tius: nec modò probris, & contumeliis lacerare fa-
 mam inuicti præconis, sed etiam turpissima fla-
 gitia sanctissimo viro apud vulgus affingere: & in
 apertam fortasse vim erupissent: vel certe, quod
 olim in Claudium Iaium ausi erant, expulissent è
 ciuitate, nisi Procerum Catholicorum, qui ad
 Comitiam iam conuenerant, coërcuisset autoritas:
 qui effecere apud Romanorum Regem, & Baua-
 riæ Ducem per sese propensos, vt non modo abi-
 re ipsum prohiberent, sed aduersus illas pestes per
 omne comitiorum tempus vibrare gladium spi-
 ritus, quod est verbum Dei, iuberent. Sed enim
 pium certamē interrupit ineuitabilis necessitas.
 Nuntius perfertur beatum societatis Parentem Propter mor-
 tem B. Igna-
 tij primam
 quasi Con-
 gregationem
 habet.
 Ignatium mortalem vitam cum immortalitate
 mutasse: & ipsum Canisium cum Prouinciæ suæ
 lectis Professis primo quoq; tempore ad nouum
 subrogandum Præpositum Romam acciri. Visa

est Principibus causa, quæ com meatum bene-
 lum mereretur. Duos tamen Ferdinandus Re-
 numero menses ad reuertendum præscripsit. Il-
 cum ex Austria Nicolaum Lanoium, Vsmar-
 Goisonium ex Boëmia, qui Collegiorum Recto-
 res, & Vota quatuor professi erant: Ioannem C-
 uillonium ex Bauaria, qui nullo in magistratu
 sed solùm erat Professorum è numero, Passauium
 Ratisbonæ vicinam urbem euocasset (plures
 nim acciri, nec tempora, nec res, quæ erant in m-
 nibus, sinebant) cum iis consultationem habu-
 decretumq; est, vt ipse duntaxat Canisius, & L-
 noius iter in urbem susciperent. Ille potest num-
 rari Germaniæ Prouinciæ primus conuentus ha-
 bitus extra Societatis domicilia, atq; ex æquo, bo-
 noque magis, quam ex certa formula institutu-
 iam Patauium in Italiam lecti Patres peruenerant
 pridie Kal. Nouembris, cum cognoscunt in ann-
 proximi ver dilata comitia, retroq; confestim vi-
 de venerant, reuertuntur, maximè læto Canisio
 ob exercitam obedientiam, quæ scilicet arduam
 peregrinationem, quamuis exitu cassam, neuti-
 quam sinebat mercede frustrari. Hæc enim obe-
 dientiæ vis est, vt carere successu possit, fructu
 non

*Discedit in
 Italiam.*

non possit: cum, vbi cetera destituunt, ipsa sibi sit pretio.

Maturandi reditus causa fuit Ratisbonensis conuētus; vbi, si de religione ageretur, quod quidem mouendum in præsens nullo modo censebat Canisius: verum, si prohiberi nõ posset, apud se decretum habebat impiorum conatibus, quo stragem minorem ederent, & operam, & vitam suam opponere. Quippe & bellum quod inter Pontificem, & Regem Philippum in Italia gerebatur, præcipitantem iam in Germania religionem haud leuiter impellebat. In reditu transiens OEniponto surgentem vidit præclari ædificij molem, quod Ferdinandus Rex Societatis Collegio destinabat. Inde progressus Dilingam ad Cardinalem Augustanum, exceptusque fraternis planè animis, quosdam antiquos libros Ratisbonensi conuentui admodum accommodatos, calcho-graphis typis euulgauit. Sub ea Ingolstadianos reuisit socios, & aliquandiu aduersa valetudine conflictatus est. Quæ vbi primum permisit, Ratisbonam recurrit: modesteq; Cardinalis Othonis, qui præiuerat, recusato hospitio, religiosæ simplicitatis studio, & maioris otij causa ad res anima-

*Reuertitur
in Germa-
niam.*

*Ratisbonam
repetit.*

*Non probat
secularibus
agi de Reli-
gione.*

animarum tractandas, priuata domo à Canon
cis oblata contentus, illico reddidit se suggestor
sacro quoque die, perque Domini aduentum ter
hebdomada perorabat. Audiebatur cupide
omnibus, ac præcipue à Præsulibus sacris, qui no
solum incendebantur ad defensionem prisce, ge
manique cultus, sed etiam de Societate bonam e
istimationem hauriebant, & in Dioccesibus su
domicilia ei meditabantur. Rex Colloquio de
ligione aditum aperuerat, perinuito sane Can
sio, nihil boni sperandum clamante per Collo
quia quocunque modo fierent: nec leue incon
modum metuendum quicquid de religione
tingeretur, non autore Romano Pontifice. Ita
contra eam rem grauem, ac doctam lucubrati
nem edidit: Episcoposque, vt omni ope resisteret
confirmauit. Optimam Ferdinandi mentem
summas compellebant angustias maximi adue
sus Austriam Turcarum apparatus, & Hæretico
rū impia pertinacia: qui, vt supra de Bauaris nar
rabamus, & seditiosorum omnium, ac turbulen
torum mos est, Reipublicæ tempestates tempora
sua rati, nisi extorquerent, quod ad propagatio
nem impietatis rabide appetebant, Regi subsidia
in

in bellum obstinatis animis denegabant. Quæ Barbaros nobis vitia nostra graues faciunt. tamen Canisius non dubitabat vel diuinitus affutura, si religio custodiretur indemnis: contraq; nihil fauere validius causæ Turcarum, nec fortiora vlla eos habere arma, quam scelera Christiani populi, & religionis veræ contemptum. Si enim spirituales inimici donata nobis per Dei gratiam Serm. 1. de Quadr. correctione vincantur, inquit S. Leo, & corporum nobis hostium fortitudo succumbet, & emendatione nostra infirmabuntur, quos graues nobis non ipsorum merita, sed nostra delicta fecerunt. Commentarium quoq; vtilem Præfibus Germanis ad emendationem Cleri confecit: vtebaturque diuina bonitas procuratoris sui prudentis, ac fidelis laboribus. Interim ab Argentoratensibus Canonicis, & Episcopo vehementer, ad ipsum Ferdinandum precibus missis, postulabatur tum ad conciones, tum ad ordinandas Collegij res, quod habebant in animo excitare. Quibus Rex hac respondit sententia. Si de Societate aliquot ad Collegium conflandum vellent, curaturum se vt impetrarent: & Canisium, qui viam negotio sterneret, ad breue spatium concessurū. De cetero cum Concionator ordinarius Viennæ,

Q

& in

& in Academia Professor esset, & in præsens
vellet opera eius in Colloquio, quod instaba
mitti nequaquam posse.

1557.
Cogitur in-
teresse Collo-
quio: & est
primus inter
Theologos.

Obedientia
confidit.

Paulo post initium anni 1557. institutū Co-
loquium est. Duos Episcopos Catholicos, & qui-
que Theologos Ferdinandus Rex nominavit: pri-
musq; inter Theologos locus Canisio datus. Co-
piebat ea via Rex sincerè edoceri, num qua dem-
posset controuersorum dogmatum conciliatio
ac consensio reperiri, salua Apostolicæ sedis Ma-
iestate: vel certe, quo pacto aduersariorum fra-
des dissolui, rationesque fallaces refutari possent.
Cardinalis Augustanus, cuius obseruare nutus
Pontifex Canisium in omnes partes iusserat, ex-
stimauit omnino subeundam illi eam provin-
ciam, vt opponeret se aduersariorum conatibus
ideoq; à Pontifice petiit, cōfirmare vt eam lectio-
nem vellet, quando aliter ingruenti malo obfr-
nequiret. Canisius autem, quamuis minimè ido-
neum se profiteretur ad cetera; nec quicquam es-
set tam graue, quod nō subire mallet, quam eius
modi implicatissimas causas attingere, tamen in
Christi nomine, & obedientiæ virtute spem, & fi-
duciam collocabat. Sic enim Iacobo Lainio, qui

Vica

Vicarius Generalis Societatem post Ignatij finem
 regebat, indicat sese. Equidem cum perexiguam
 facultatem cognoscam, & magnam infirmita- ^{Quam paritè}
 rem, atq; imperitiam meam, vellem quocunque ^{sibi tribueret.}
 modo effugere hinc, & potius mendicare in In-
 dia, quàm tot inuolui periculosissimis tricis, in
 quibus æterna sæpe subitur infamia, & sedis Apo-
 stolicæ iura læduntur. Sed loquetur in me Domi-
 nus Deus per seruū suum, & superiorem meum.
 Audiam illum, & non trepidabit cor meum, e-
 tiam si consistant aduersum me castra: quoniam ^{Obedientia}
 in Obedientia spes, & fortitudo mea: nec eligam ^{in signis.}
 in domo Dei esse aliud, quam iumentum apud
 te omnibus diebus vitæ meæ. Exitus ille fuit, vt,
 quoniam periculum in mora erat, nec alia inue-
 niri ratio conciliandi, & componendi tam foe-
 dum, & graue diffidium in religione poterat: nō
 per Concilium generale, quod multos iam an-
 nos pendebat: non per synodum nationis, quæ
 nouas magis turbas exciret, quam veteres amo-
 ueret; neque per consilia Principum, quia religio-
 nis causa communis est, & à Laicis periculose tra-
 ctatur, nouum de integro Colloquium fieret: in
 quo lecti vtrinq; Theologi congregarentur. Lo-

cus designatus est VVormatia: tempus Augusti mensis: Præsides Colloquij Rex Ferdinandus, & Principes quatuor, quorū Archiepiscopi duo pro Catholicis, pro Lutheranis autem Principes duo eius sectæ. Vtrinque certi assessores decreti: tum non ex vtraque parte collocutores: quibus item se accedebant tanquam subsidiarij, quos & vocabant Adiunctos. Inter Colloquutores Canisius miro consensu, plausuque Præsulum, Procerum Catholicorum: inter Adiunctos Nicolaus Gaudanus lecti Reclamabat Canisius non modò, quod totum negotij genus improbabat, seque, pro sua tenuitatis opinione, imparem profitebatur: sed etiam ne quid inconsultis Præsidibus suis, præsertim tanta in re, susciperet. Itaque non solum edocuit de re tota Lainium, sed magnoperè rogauit vt per eum liceret onus excutere: & Regem ipsum per Cardinalem Augustanum diserte admonuit nefas sibi iniussu Præsidum suorum id munus attrectare. Itaque has ad ipsum Lainium Ferdinandus Rex literas dedit.

*Designatur
inter Collo-
quutores
VVorma-
tenses.*

*Epistola Fer-
dinandi Re-
gis ad Lai-
nium.*

Notum tibi esse volumus, quod habita in his Comitibus cum Ordinibus, & Statibus sacri Romani Imperij matura deliberatione de inuestigandis

dis modis, quibus concordia sacrae religionis nostrae tentari queat, decreuerimus, & conuenerimus rursus Colloquium vtriusque partis institueret. Et quia inter alios doctos viros Catholicae religionis ad id delectos ex ista quoque Societate tua Nominis I E S V, duo viri deputati sunt, nempe honorabiles, docti, deuoti, nobis dilecti Petrus Canisius, & Nicolaus Gaudanus sacrae Theologiae Doctores, Te proinde benigne requirimus, vt non modo assentias, quod huiusmodi Colloquio intersint, verum etiam seruo illis iniungas, vt operam suam nobis, & statibus Imperij in re tam honesta, & sancta, quae ad laudem, & gloriam Omnipotentis Dei, & sanctae religionis nostrae, ac totius Christianitatis commodum pertinet, haud grauatim praestent. In quo facies rem, piam, & aequam, nobisque valde gratam, erga te, & Societatem tuam omni benignitate regia recognoscendam. Datum in nostra, & Imperij Ciuitate Ratisbona 15. Martij 1557.

Placuit Lainio, cum Pontificis voluntatem explorasset, Regi postulata concedi: quin etiam Canisium in praesens vetuit Ratisbona, nisi post absolutum conuentum recedere. Obedienter il-

Q 3

le im-

*vt Canisius,
& Gaudanus
Colloquio
Vvormaticae
interfuit.*

Canisij multi-
plex Rar-
sistona la-
bor.

le imperata complexus, id vnū solum in eo m-
nere, cum sese respiceret, leuamētum reperiē-
quod fortasse sic aliquis excluderetur voluntate
ac fidei minus sinceræ firmæque. Quandiu ve-
Ratisbonæ fuit, tum consiliis Theologorum
tererat, tum conciones ordinarias habebat, tum
refutando Hæretico dabat operam, qui contra
Catechismum eius scripserat maledicētia, & in-
pudētia singulari: tum quosdam libellos germ-
nicè, & puerorum in vsum Catechismum hab-
bat sub prælo. Priuatim quoq; Iudæum mox
cro fonte tingēdum, religionis imbuebat initi-
Demum familiaribus cohortationibus, porrig-
disq; consiliis omnes inibat vias, omnia aucupa-
batur tempora alicuius faciendæ sementis. Per-
suasitque haud nullo negotio sacrorum Præfult-
bus, vt consultationes instituerēt de Clericorum
Ordine corrigendo, cum res siue in capitibus, siue
in membris summe necessaria esset. Conuentu-
iam absoluto, cum edictum Romæ Comitiorū
tempus ad creandū Præpositum Generalem ap-
peteret, cum bona Principum venia iter ingredi-
tur. Ceterum nulla ne tum quidem Comititia ha-
bita, verum procellæ extitere non leues: in qui-
bus

Venit Romā.

bus singularem suam aduersus Præfides fidem, & obediētiam Canisius prompsit. Iam vero & tempus instabat itineris in Germaniam repetendi, vt maturè ad VVormatiense Colloquium posset occurrere: & Pontifex, ad quem per foedam calumniam delatum erat, Patres ab Vrbe velle in Hispaniam transferre conuentum, vt Apostolicæ sedis oculos & iudicium declinarent, graui commotus stomacho interdixerat, ne quis prorsus eorum extra mœnia vrbis Romæ pedem efferret. Itaque nominatim admonendus fuit, si quidem placeret Canisium, & Gaudanū interesse VVormatiensi Colloquio, vt eis potestatem faceret abeundi: qua facta, Iunio senescente abierunt, cum diligenter ante Canisius prouidisset, conuenissetque cum Patribus, vt perpetuo sacrificiorum, ac precum subsidio, quandiu Colloquium teneret sibi præsto essent. Cuius auxiliij fiducia sic armatus, animatusq; discessit, vt omnia in eo reponeret: & vbi primum in Germaniam venit, eam antiquissimam habuerit curam, vt promissa illa sacrificia, ac preces, literis ad id datis, nominatim exigeret. Nam precibus vestris, inquit, non humanis viribus ego fretus illud certamen adibo in
 nomi-

Redit in Germaniam.

Fidit precibus Societatis.

nomine Domini Iesu, qui nos seruet in gloria
suam.

*Agit de Colle-
gio Monachij
instituendo.*

In Bauariam ingressus reperit Ducem Albe-
tum puerilis institutionis, quæ coepta in Colle-
gio Ingolstadiano erat, ita commotum, erectum
que successu, ut eiusdem formæ scholas, & Colle-
gia in principes ditionis suæ Ciuitates alias, quæ
que celerrimè Monachium Ducatus sedem in-
ducere decreuisset. Eam ob rē accitus Monachi-
cumq; Consiliariis collato sermone, qua solebat
cautione, omnia reseruauit integra Societati
Præposito. In ea sententia erat Canisius, ut in di-
miciliis potius institutis ad firmitatem perduci-
dis, quam exordiendis nouis elaborandum cen-
feret, eo præsertim, quod in summa operarum in-
opia verebatur, ne ultra vires suscepta munera
nusquam rectè, cumq; fructu alieno, & absq; do-
mestico detrimento, sustineri possent. Quæ cum
secum in præsentia agitaret, atq; ex altera parte vi-
deret Monachiensium rerum statum præsentissi-
mæ opis indigum, incertus hærebat animo. Itaq;
conuersus ad preces est. Dumq; lucem exposcit
Deo, remq; clementiæ illius impense commen-
dat, Deus ei (quod ipsemet senior professus est)
ingen-

*Præsentis di-
nitus eius
bonum suc-
cessum.*

ingentem sensum cælestis iucunditatis infudit,
clementerque promisit euentum ibi rerum feli-
cem fore. Huius opinor, fiducia tanti pignoris ad
Vicarium Lainium talia scripsit. Equidem quo
magis de toto negotio mecum cogito, eo maio-
rem in spem venio nostros in ea messe fructum
Christo amplissimum allaturos esse. Tum descri-
pto Ciuitatis statu, in qua & Ludimagister præci-
pius hærefes pueris instillaret, subiicit. Nunc autē
curritur ad nos, vt Catholicos Domino confer-
uemus, & pueritiam illam flexilem ad Ecclesiæ
disciplinam assuefaciamus: nec solùm doctrina,
sed multo magis vitæ, & exempli sinceritate in
Clero, vbiq; hic corruptissimo, præluceamus.

Rerum hoc Monachienfium iacto semine, *VVormatiam adit.*
Ingolstadium secessit, illic à Ferdinando nutum
expectaturus pergendi VVormatiam. Qui vbi
primum perlatus est, recreatus progressionē Col-
legij, & sociis confirmatis, vnà cum Gaudano dis-
cessit: ac septem dierum itinere sospes tandem
Augusto iam inclinato peruenit. Hospitium pla-
ne Deus prouidit eis pacatum, atque modestum,
quale poterant Religiosi viri expetere, apud Do-
ctorem theologum in principe templo Concio-

R

nato-

natores primarios, quem Ingolstadij antea
 quotannis habuerant ipsi discipulum. Ad im-
 pensas Rex suppeditauit. Canonici etiam sum-
 ma beneuolentia sacellum eis pulcherrimum, o-
Concionatur, ptineq; instructum, vbi diuina facerent, assigna-
 runt. Statimq; voluere Canisium prodire in pub-
 licam suggesti lucem, coactisq; ad Colloquium
 doctis, atq; principibus viris pariterq; V Vorm-
 tiensi Ciuitati præbere gustum, ac specimen ca-
 lestium mercium, quarum sacrum illud pectus
 plenum erat. Aduersariorum potentissimus, &
 famosissimus quisq; conuenerat Philippus Me-
 lanchthon, Erasmus Schneppius, Ioannes Pisto-
 rius, Erasmus Sarcerius, Henricus Bullingerus,
 Brentius, Flaccus Illyricus, aliaque huiusmodi
 monstra. Conuenticula agebant frequentia, con-
 iurabāt acerrimè, suorum Principum armaban-
 tur edictis. Certum erat qua vi, qua dolo abire vi-
 ctos. Collocutorum in Ordine Canisius quartus
 tum, inter adiunctos Gaudanus tertium locum
 habebant. Qui cum animaduernerent inde ad-
 uersariorum conatus, & vigilantiam, hinc Ca-
 tholicorum quorundam ignauiam, valde time-
 bant ne congressus hic, quod in aliis eiusdem ge-
 neris

*Enise pro
 Religione
 desudat.*

neris euenerat, in sedis Apostolicæ iniuriam cederet: itaq; diligenter laborarunt, vt Collegarum animos sibi adiungerent: quod Deo propitio sic effecere, vt Iodocus de Rauestein Tiletanus, Martinus, ac Franciscus Sonnius, Louanienses Doctores, & Fridericus Staphilus, quos ipsimet accersendos curauerat, & ipse Collocutorum princeps Merspurgenfis Episcopus, secum omnia communicarent, Canisio, quæ vna consultabant, negotio perscribendi dato. Designatus fuerat è Catholicis Ioânes Gropperus vir egregiæ sanctimonix, atq; doctrinæ, quem dein Pontifex reuentem in Cardinalium adlegit Collegium: quanti-que referret hoc etiam commilitone partem religionis stabiliri Canisius intelligens, priuato quoque officio cum literis misso nuntio obtestatus erat, vt accederet. Sed is, laborari frustra denuntians: ad suaque mendacia affixis Hæreticis, iniri concordiam sine veritatis iniuria non posse, casum laborem subire noluit. Principum nullus coram, sed vicarij, & legati conuenerant. Ac nomine Ferdinandi Regis præerat Iulius Pflugius Episcopus Namburgensis, cui hinc atque hinc Catholici, hæreticiq; in Consilio, quos vocabant as-

fessores, aderant. Sed Hæretici per vim, ac potestatem tyrannice omnia administrabant.

*Colloquium
inchoatur.*

Die pridie Idus Septembris conuentum primum est, deq; forma ineundi Colloquij cœptum est susceptari. Nisi enim certū quid statuatur, in qua pars vtraq; consentiat, sitq; instar normæ, ac regulæ, ad quam res controuersæ reuocentur, incassum colloquutionem de partibus conciliandis institui. Id Euangelici, hoc est hostes Euangelij, non negabant, sed contendebant ex verbo Dei duntaxat puro, ac puro vt aiunt, agendum. Catholicis vero hæc postulabant, primum vt integer diuina scripturæ canon reciperetur, sicut ante mille annos ab Ecclesia receptus, & approbatus est. Deinde, vbi de vero sacra scripturæ, verbiq; Dei sensu controuersia esset, ea ex Patrum, & veteris Ecclesiæ consensu diiudicaretur. Postremò, quoniam Colloquium non nisi duas inter partes futurum erat, Catholicos inter, ac Protestantés, Sectas alias à Confessione Augustana secernerent, damnarecque. Hic vero apparuit, vt ait Canisius, Gigantes illos extruere Babylonem. Immisit in eos Deus spiritum confusionis, vt inter se digladiarentur: & Philippus Melanchthon, consentanea iis poena,

Heretici inter se dissident.

na, qui immanes bestias educant, ab suis alumnis mirè discerperetur. Quidam igitur dum rationi, & confessioni Augustanæ congruenter, Sacramentariorum, Anabaptistarum, atq; alias Sectas damnare se aiunt paratos, alij negant hos potius, quam illos segregandos, eò ventum est vt certarent, esset ne Philippus cum VVittembergensibus, an Schneppius cum Ienensibus Theologis re, ac nomine sectator Augustanæ confessionis: ac deniq; quinque, qui minus delirabant, collocutorum è numero à Collegis eiicerentur. Illi vero contumeliæ impatientes expostulatorium libellum ritè consignatum, quo collegarum fraudes aperiebant, apud Præsidem Pflugium reliquerunt. Adeo vero infra iustum, ac legitimum imminuto Hæreticorum numero, cum tantum septem è duodecim residui essent, abruptum negotium est: quanta cum gloria Catholicorum, quos inter, vt vna est veritas, ita mens vna, & vna vox fuit, tanta cum Hæreticorum infamia; qui, nisi plane cæci essent, cum Dei scientia pacifica sit, suam Dei non esse viderent.

Multas inde commoditates sperabat Canisius, primum cognita vulgo inter ipsos nouorū

R 3

dogma-

*Vitio eorum
Colloquium
abruptum.*

*Bona inde
profecta.*

*Quare Collo-
quia talia
Religioni
inutilia.*

dogmatum Fabros discrepantia, ac dissensionibus minus præcipites fore populos ad ruinam: multos etiam ex inductis respecturos constantiam veritatis, seq; Ecclesiæ sanctæ reddituros. Deinde sacri Imperij ordines, si perpendere vellent. Ad Colloquij, liquidò cognituros, quam petulantiam Hæretici se, quam præfractè, impudenterq; gessissent: vnde ex facili cõstaret cum eiusmodi moribus nequaquam habitare castitatem, bonitatemq; doctrinæ neq; conscientia fiduciam statim. Postremò plane tandem compertum, exploratumque fore, nullam per ea colloquia concordiam sperari posse. Quippe, vbi dissensio dogmatum est, vt consensus fiat, necesse est vel altera pars sua decedat sententia, in alteramque concedat quod Orthodoxorum fidei nefas est, ne veritatem prodant: Sectariorum vero cum intolerabile superbiæ, tum insuperabile peruiaciæ, ne victi, domitiq; videantur. Vel vtraque in medium quiddam, aliquantum de suo gradu mota, conueniat, quod item salua pietate cõmitti nequit. Nam & quicquid de vano cultu relinquant, & quicquid de vero demas, perinde in religionem peccas. Atque hæc imprimis est causa, cur vel irrita

semper

semper id genus colloquia, vel perniciose fere
 sanctitati ceciderint: quod rerum magis poten-
 tes, quam sapientia vera pollentes homines, dum
 temperamentum aliquod, in quod sine fraude
 conveniatur, excogitari posse opinantur, non satis
 animadvertunt quicquid latro de præda cum eo,
 quem spoliavit, paciscatur, spoliati iniuriam esse,
 cui totum debetur, quod raptum est: & lucrum
 latronis, cui nihil præterquam pœna debetur. Spe-
 rabat ergo Canisius (nec temere speravit) post-
 hæc fore ut ab huiusmodi tractatione concordie
 Principes ad remedia alia verterent curas. Om-
 nium opinione constitit neminem in eo confi-
 ctu plura quam Canisium scripsisse, recitasse, op-
 posuisse: nec modice auctam Hæreticis, quam
 hauserant de illo, deque Societate formidinem.
 Totum ille euentum adscribebat sacrificiis, ac
 precibus sociorum.

*Canisio pri-
 ma laus ex
 eo Colloquio.*

Sed admirari iuvat Hæreticorum mentiendi
 impunitatem, & impudentiam. Dum Heros in-
 victus murum se pro Dei Domo inexpugnabilem
 opponit, & victorias de hostibus præclarissimas
 refert, sparsere per Saxoniam infelices mendacio-
 rum figuli, Canisium post congressum cum Phi-
 lippo

*Hæreticorum
 de eo Fabula
 dua.*

lippo Melanchthone (is miseris Patriarchæ in fe
 habebatur) dum ad concionem rediret, sub
 obmutuisse, atque in conspectu populi animam
 exhalasse. Hæc in circulis spargebatur: hæc è su
 gestis deceptæ plebeculæ veteratores magister
 doloso supercilio venditabant. Ceterum no
 modò firmissimus ille bellator detrimenti nil
 ex conferta manu cum pestibus diris accepit; &
 laboribus diurnis, nocturnisq; studiorum grau
 simis ita viribus integris usus est, vt ipsemet mir
 retur; sed etiam eorūdem consors laborum Ga
 danus, qui diutina tussi extenuatus, iudicio M
 dicorum tabe conficiendus paulatim videbatur
 singulari Dei beneficio valetudini prope est res
 tutus. Adeo congressus quamuis cum tetrīs, &
 pestiferis belluis non modò vitam valido non
 ripuit, sed etiam repulit ab infirmo languore.
 Sed haud scio an impudētiorem deinde fabulam
 ex atheo Illyrico compar Ioannes V Volfius ed
 tis libris euulgarit. Canisium hoc anno, dum esse
 Moguntia cum Abbatissa cognomento Catella
 postq̃ poculis exhilarati sunt, caninas nuptias ce
 lebrasse: eamq; fabulam in V Vormatiensi Collo
 quio toto notissimam celo fuisse. Quod adeo
 infelix

infelix est cōmētum, vt ne ipsum quidē autorem
 ad fidem magis vulgasse crediderim, q̄ ad risum
 impia scurrilitate captandum, vt Hæreticorum
 ingenium est sacrā per cachinnos quaterē. Nimi-
 rum procaci ingenio bella visa est Lusio in Cani-
 sij, Catellæ, caninarumq; nuptiarum nominibus.
 Inde fabella extemplò confuta. Quæ quanquam
 misera, absurdaq; ipsa compositione satis confu-
 tabatur, iuuit tamen deinde de tota re diligenter
 inquirere: ac plane compertum est nullam vnq̄
 fuisse Moguntia vllō in cœnobio sacrarum Vir-
 ginum Abbatissam aut Antistitam Catellam. Ve-

*Hereticorū
 scurrilitas
 dira, & im-
 pia.*

rum enim uero quo digne malo mactes bipedes
 istos, qui ludum, iocumq; sibi Deum, & homines
 faciunt, famamque, & infamiam innocentium,
 & animarum carnificinam? Hos vt quisquam
 putet plusquam sanctissimos viros, & sapientissi-
 mos Patres, Ambrosium, Hieronymum, Augusti-
 num, Gregorium: plusquam D. Thomam Aquina-
 tem, & Bonauenturam, & innumeros præ-
 ter doctrinæ subtilitatem, pietate mira modestia-
 que spectatos Doctores sapere? Miseret simpli-
 cium populorum, quibus furiali immanitate il-
 luditur. Canisium quidem ab omni in eo genere

S

non

non modò culpa, sed etiam suspicione, vel ipsius
 conspectus liberabat: adeo non modò integerrimus
 corpore, ac mente erat, sed grauitatem, sancti-
 tatemq; spirabat.

*Canisius Co-
 loniam ex-
 currit.*

Qui dum Vornatiæ collocutio propter ad-
 uersariorum dissidia pendet, sub finem Octobris
 Coloniam Agrippinam excurrit. Aduocabatur
 eo cupidissimè & à Sociis, & à Ciuibus: & spera-
 bat apud utrosq; operam positurum cum fructu.
 Quin etiam ipse Lainius innuerat rem sibi fore
 pergratam, vt Collegij statum cognosceret. Ex-
 ptus est Coloniae plausu mirifico, tota Ciuitas
 quasi ad hominem diuinum visendum vndique
 confluente, Groppero in primis triumphante. La-
 tatus & ipse summopere est Coloniensis Collegij
 profectu, præsertim cum videret ex aliis quoque
 Collegiis scholasticos iuuenes fere ducentos sa-
 cramentorum causa ad Patres adire. Spem itaque
 præcepit amplissimam inde in multorum Colle-
 giorum subsidia egregios viros prodituros: qui
 nimirum spes postea nihil sefellit. Vnica labora-
 bant rei familiaris difficultate, non modico ære
 alieno pressi: quod Canisius ipse dissoluit exacta
 pecunia, quam olim de patrimonio suo in usus

*Res Coloniae
 gestæ.*

eiusmodi destinarat. Effecit etiam vt traderetur Patribus suggestus in celeberrimo sanctæ Vrsulæ templo, cum antea sepe eis locus ad euangelizandum deesset. Ipse verò octo dierum spatio (non enim longiorem ab Colloquio com meatū impetrarat) concionatus est sæpissime in æde principe, alibiq; cum germanice, tum Latine innumerabili auditorum numero, præsertim die Sanctis omnibus sacro, quo multa hominum conuenisse ad audiendum millia dicebantur. Liberatus deinde VVormatiensi Colloquio, cum vndiq; Ecclesiarū necessitatibus aduocaretur, haud diutius censuit piam postulationem frustrandam Argentoratensium Episcopi, & Canonicorum.

Conuenit Episcopum ad Tabernas Alsatias 1558.
 quinq; ab Argentorato procul milliaribus mensura gentis. Aberant ij, cum quibus agi volebat *Argentoratensium Episcopum conuenit.*
 Antistes de institutione Collegij: idcirco prope mensem retentus est, habitusque quasi Angelus Dei, atque interim populum iussus diuino verbo reficere, ac per natalitias Domini ferias etiam sacramentis ministrandis obire Pastoris vices. Apud *Multa bene gerit.*
 Aulicos præcipue fructus laborum constitit. In Iudo quoq; Catechismum pueris tradidit, explicauit.

cauitque: eorundem & confessiones excepit. Quod tum ex maiestate concionum, tum ex suauitate catecheseos in admirationem, ac beneuolentiam rapti, teneras mentes, non secus ac parenti dulcissimo fingendas præbuerunt. Auebat ille lectam ac florentem, quam Argentorati vidit, iuuentutem excolere. Circiter mille numerabatur Scholastici, qui sic instituebantur, vt maiores aliunde prodire pestes, latiusq; per Galliarum, & Germaniæ Prouincias spargi nequaquam existimarent. Miserrimis ibi modis opprimebantur Catholici, qui recreari, ac respirare visi sunt cum in templo Episcopi de superiore loco dicentem ipsum audiuerent diuere super nuptiis Galileæ. Accurrerat promiscuus auditor, ac plurimus: gaudioque exultantes Orthodoxi circumiectis in Aduersarios oculis tacite videbantur exprobrare, ecquem è suis conferendum cum facundia, doctrina, modestiaq; illa haberent. At Canisius inter tantam vastitatem summum cepit animi solatium è Monasterio Virginum, quæ vel solæ, vel præcipuæ feminis virisque constantiæ, ac pietatis palmam abstulerant in ea vrbe. Adeo fortiter in medio Babylonis, neq; ad dexteram, neq; ad sinistram à mascula, & Catholica

tholica confessione declinantes, sequebantur Agnum quocumque iret, eius umbra protectæ, ne qua cuiusquam labefactari possent iniuria. Sæpius illas Pater mutua cum animorum, sanctaq; lætitia edocere institit, & ad perfectam sanctimoniam laudem accendere.

Inter hæc Friburgum per Brisgoiam excurrit de Collegij sede coram iudicaturus. Excepere per hospitaliter, & frequenter inuitarunt Academici Friburgenses: abeuntique dederunt in mandatis quæ apud Regem Ferdinandum de Academia illa instauranda, ornandaq; curari rogabant. Quæ ille haud illibenter recepit, delectatus cum religione Catholica, quam vigentem Friburgi, tum Theologis, quos sanè præstantes reperit. Apud se per diu tenere modis omnibus conabantur, sed facere satis eximiæ Caritati eorum, præclarisque iudiciis integrum non fuit: tum quod alia festinare cogebant negotia, tum vt mature Ferdinandum, antequam Francofordiam pergeret, conveniret. Extitit ille non vltimus ex ea peregrinatione fructus, quod cum per egregias ciuitates Sletstadium, Colmariam, Brisachum, Rubeachum transiret, multos in iis Catholicos nosse, & conso-

*Friburgum
Brisgoie vi-
sit, & alias
nobiles ciui-
tates.*

*Consolationi-
bus Cœlesti-
bus inter e-
rumnas re-
creatur.*

*Donatur in-
signibus San-
ctorum Re-
liquiis.*

lari licuit. Nam quacumq; præterueheretur, vbi-
cunque pedem poneret, exemplo Domini Iesu
monitisque, & simul exemplis Magistri sui Fabri
totus frugifer erat, & aliquid ferere, aliquid legere
spiritualis frugis studebat. Hyems erat asperrima
omniaque gelu concreta, nec tamen tot per in-
urias peregrinanti firmam modò Deus valetudi-
nem conseruauit, sed tantum pro sua summa be-
nitate gaudij cœlestis in animæ sinum contulit
vt ipsemet explicare se verbis posse neget. Fortè
se, inquit, quia lacte adhuc opus est paruulo,
imbecilli mihi. Perfectis enim desolationis,
crucis solidus cibus congruere solet. Ego dignus
non sum pro nomine Iesu, quod nūc coram gen-
tibus istis porto, grauiora pati, & perfectum offerre
holocaustum in odorem suauitatis. Reuersus
Argentoratum, renuntiatisque de Friburgo, quæ
videbantur, ac probata Collegij sede, ita conuen-
nit, vt quoniam hæere sibi diutius ad eam delib-
erationem non vacabat, Episcopus, & Clerus a
se suam de tota re sententiam literis explicatam
mitterent: ægreg; ab amantissimis Sacerdotibus
auelli, & abstrahi potuit. Abeuntem instructo
curru, additoq; & viatico, & duce per honesto Sa-
cerdo-

cerdote, & quod maximi instar thesauri fuit, in signibus reliquiis Polycarpi, Sixti & aliorum Sanctorum benigne donatis, profecuti sunt. Pecunie etiam numerum satis magnum sepius obtrusere; Custos accorrimus pauperatis. & tandem post certamen haud passim vsitatum, cum impetrare, vt acciperet, nequiuisent, clam Ingolstadium transmiserunt. Quod protinus vt ille rescivit, causis, cur refutaret, allatis, (opinor ne videretur Euangelium nundinari, & aliquam Hæreticis ansam offerret eius ministerium vituperandi) quamuis Collegiorum summæ inuitarent, & vrgerent angustia, vt missa à Domino benedictione vteretur, ad largitores omnem remisit: & auxit non nulla argenti iactura beneuolentiæ opes; nominisque boni quod melius est, quam diuitiæ multæ, vectigal. Eccles. 22.

Dilingam ex itinere delatus Augustanum reperit Cardinalem in eam penitus cogitationem ingressum, vt cōditum ab se Dilingæ Collegium in Societatem transcriberet. Nec præterire fas est optimi Cardinalis raram pietatem. Cardinalis Augustani mira in eum pietas. Exceptum hospitem non modò omni honore, ac benignitate tractauit, sed etiam voluit, vel inuito manibus suis lauare pedes. Meminerat nimirum vocem

cem Domini Discipulos suos vniuersitati Gen-
tium commendantis. Qui vos recipit, me recipi
meminerat Euangelizantium pacem tantoper
laudata vestigia, mercedemq; optabat Prophetæ
in nomine Prophetæ coniunctissimum sibi am-
cum recipiendo. Et Canisius, quoad verecundiam
non obstinata, sed modesta tulit, acriter relucta-
tus, tandem instar cognominis sui Apostolorum
principis, ne opus Domini impediret, cessit: & ve-
titus deinde eam rem euulgare, ille quidem, ne
se commendare videretur, obticuit: sed nimirum
quantumuis premas, illustris fulgor virtutis tan-
dem erumpit. Alij è domesticis conscij euulga-
runt. Aderat tempore eodem Dilingæ ex via Tu-
dentinus Cardinalis, qui ad Collegium excitanda
dum Tridenti cupiebat secum Canisium ire. Du-
verò Bauarusiam non Monachij solum, sed
Landeshutæ primo quoq; tempore volebat Col-
legia inchoari: vt laborandum esset Canisio, qui
festinationem, ardoremq; Principum tempera-
ret, illud in primis cauenti, quoniam Monasteria
vetusta in noua hæc opera destinabantur, vt
nequaquam attentaretur, nisi & autoritas ante-
summi Pontificis, & assensus veterum possesso-
rum

*Modestia Ca-
nisij & cura
ædificationis.*

rum exquireretur, & Societatis ad vulgus recta opinio salua esset.

Inito Februario ad Regem Ferdinandum peruolauit, quem ferebat fama religionis rem in Austria pro perdita, ac deplorata reliquisse. Cardinalis Augustanus, Princeps Bauarus, boni omnes, ac prudentes viri censebāt Collegium Viennę haud extra periculum esse, & Bauarus, oblato cœnobio in suis terris, multum vt eò statim auocaretur, instabat. Sed Canisius minimè ratus tempestati cecidendum, non modò sperabat Patres, fratresq; inuictos fore pro Deo, & Ecclesia milites: atque ad sanguinem vsque, si res posceret, restituros, verū etiam auido martyrij animo ad periculi societatem rapiebatur: Vicarioq; Lainio, si ille probaret, denuntiavit in mediam flammam continuo cōiecturum sese. Quamuis vnum se omnium maxime flagrare odio nosset, accursurum in nomine Domini contra Goliath, & confessurum coram hominibus suam, & Ecclesię fidem, atq; doctrinam pro modulo suo. Scire enim cui crediderit. Has ob res, & alia ab Turcis discrimina No-

rimbergæ Ferdinandum Regem mœstissimum, & consiliis, auxiliisque destitutum reperit: qui in

T

cius

Excelsitas animi, & Martyrij cupiditas.

Ferdinandum Regē qui mox lectus Imperator, consolatur.

eius sinu arcana omnia, domesticosque angores deposuit: vnde tanta commiseratione compunctus est famulus Dei, vt præter suam omnem operam, nunquam intermiserit ex tota Societate pro eo preces plurimas, & sacrificia postulare. Et mox cum in eum Carolus Francofordiam progressus Imperij titulos transtulisset, septena singulis sacerdotibus sacra pro felici euentu noui honoris & alias quadam portione preces Laicis edixit in sua Prouincia. Instabant iam Ieiunij Magis solennia, & Cardinalis Augustanus per sacrum id tempus vehementer optabat sub Canisij disciplina beati Ignatij ascetica regustare: sed consentaneum non erat vt nauissimus colonus aptissimo culturae tempore desideret in vmbra.

*Straubingæ
rem Cathol-
icam sustinet.*

*substantibus
cum inq. qm
qum. m. l. l. l.
m. l. l. l. l. l.
m. l. l. l. l. l.*

Itaque autore Ferdinando ipso, Ducis Bauarum flagitatu ad Euangelicum opus impigre facientem concedit Straubingam. Ea Ciuitas est in inferiori Bauaria inter quatuor primas Ducatus præsentissimaque indigebat ope. Nam qui proxime Curionis, quiq; Concionatoris munera sustinuerant, pro Curatoribus animarum, venefici tandem deprehensi, totam fere sensim corruperant Lutherana peste: & posteaquam satis venenorum diffu-

diffuderant, mature corripuerant fugam insana-
bili plaga relicta. Non itaq; sacramentorum mo-
dò, ac verbi diuini pabulo misera plebs destitue-
batur, sed deprauata magnam partem, & efferata
sic erat, vt nemo inueniretur qui vellet, nemo qui
commodè posset in munera illa, & ad tentādā
medicinam succedere. Ventum est igitur ad Ca-
nifium. Is pro sua vitæ prodiga caritate, quanto
periculosiorem prouinciam, tanto audentius, li-
bentiusq; suscepit. Adnifus est ante omnia, vt pa-
terna pietate, sanctaq; modestiæ, & lenitatis ille-
cebra multitudinis mitigaret animos, caperet-
que: tum leniter eos demulcens ac tractans, hinc
pedetentim referans fraudes Hæreticorum, inde
Catholica exponens, neruoseq; confirmans dog-
mata, id effecit, vt vulgo per ferias Paschales ritu
Catholicorum sacramento contenti essent sub
vnica specie; cum ante ad Calicem, vel per sedi-
tionem, atq; tumultum concurreretur. Volebāt
primarij ciues, cum frequentiam auditorum, &
publicam in eum propensionem cernerent, vt
perseueraret longius in ea Statione; Dux pero-
ptabat, nec laborem ipse subterfugiebat: sed iter
capeffendum in Urbem fuit ad instantem con-

uentum creando tandem Generali Præposito
 Non defuere Hæreticorum è fabulatoribus, qui
 ad ignauia confladam infamiam rumorem dis-
 siparent, turpem sibi eum necis formidine con-
 sciuisse fugam, nec, si moram faceret, diu fuisse
 victurum. Quanquam, vt ex se de illo existiman-
 tes, exitu rerum perspecto, talia finxerint, forte
 concedi potest. Nam quanto cum ciuitatis
 commodo recesserit, quanta repente commuta-
 tio in deterius facta sit, intelligere est ex literis In-
 golstadiani Rectoris. Miseri, inquit, Straubingen-
 ses nunc decipiuntur abrepto à nobis Patre Ca-
 nisio, qui non mediocrem laudem apud Deum
 & homines illic emeritus est, Hæreticorum ma-
 leus, Firmamentum Catholicorum; portus, pra-
 sidiumque Germaniæ, quem doleo abesse ab illa
 Ciuitate, cuius casum, & interitum lugent om-
 nes, qui Germaniæ tranquillitatem, pacemque
 optant, & precantur.

*Romam venit
 ad creandum
 Præpositum
 Generalem.*

Medio circiter Maio Romam cum attigisset
 egregiam contulit operam præparandis iis rebus
 quas præuerti Comitibus oportebat, vt primus ille
 Ordinis conuentus, in quo præter creationem
 Præpositi, recognoscenda multa, & permulta
 fancien-

fancienda erant, rectè & commodè haberetur. In his Comitiiis mos est ex beati Ignatij ductus institutis, vt quo die eundum est in suffragia, eo die ad omnes, quibus suffragij latio est, in vnum congregatos, de corpore ipsorum Pater, quem iidem arcanis ante suffragiis destinarint, orationem latinam habeat loco, temporiq; accommodatam. Prima hæc in hoc genere, & sane grauis dictio in tanta præstantium virorum copia Petro Canisio demandata est: nec minore assensu est auditus, q̃ consensu lectus Orator. Nimirum id affirmari ferme licet de eo, quod sibi met euenisse B. Augustinus tradit: quocunq; loco interfuerit, vbi inter multos ad dicendum idoneos, ad vnum essent deferendę dicendi partes, nunquam nõ ad ipsum fuisse delatas. Sexto Nonas Iulias, quem diem inuisens Elisabetham Deipara consecrauit, Iacobus Lainius creatus est Præpositus Generalis. In res inde Societatis publicas, priuataq; ordinandas curæ versę, eo maximè opportunis Canisij consiliis, quod longo vsu, & magnitudine sapientiæ rerū ad septentrionem statum vnus omnium perspicitissimum habebat: nihilo tamen secius in sancto illo coetu diutius ei pacato federe non licuit.

Orator Comitiorum deligitur.

*In Poloniam
à Pontifice
missus.*

*Comes addi-
tur ei Theo-
doricus Ani-
sterdamen-
sis.*

*Canisius beati
Ignatij exer-
citia plurimi
facit.*

Apparabatur in Polonia Regni conciliū Petricouia, in quo & causa religionis tractand ferebatur. Ad id Concilij Cardinalem Pisanum destinare Pontifex cogitabat, sed interim Nuntium premisit Camillum Mentuatum patria Placentinum Satriani Episcopum, eiq; duos è Societate Theologos, & Canisium nominatim adiunxit. Ipsi comes additus à Lainio Theodoricus Gerardus Amsterodamensis, quem in florentissimo Romani Collegij iuuentute, siue pietate, siue ingenio, siue doctrina, siue quibusuis aliis humanis, diuinisq; ornamentis, consentiens omnium opinio ferebat principem. Itaq; summo in amore omnibus, summa in expectatione erat; paulo que ante insignibus Theologi Doctoris acceptum nunc primum in lucem, solemq; prodibat. Cum hoc tanto comite profectus ab Vrbe Canisius, citinere Prouinciam suam reuifit. In Collegio primum Ingolstadiano secunda omnia reperit. Bregiè, quod caput est, procedebat domi pietat cuius instaurandæ gratia, & multi ante eius aduentum ad exercitia spiritus recesserāt, & postea ceteri, per vices recessere. Hoc enim optabat ille, & quoad consequi poterat, efficiebat, vt semper domi

domi essent sociorum nonnulli, qui sancta illa palæstra exercerentur: cum diceret, quemadmodum B. Pater per eas Meditationes proprium Societatis ingenium, ac spiritum hauserat; ita fore, ut eius filiis, si accuratè exquirerent, per eadē subsidia sensus, ac vigor idem impertiretur. Viennā deinde progressus, ac Pragam, ibi quoque quantum licebat in obrutis prope Hæreticorum coluuię ciuitatibus, prosperum rerum cursum inuenit. Ferdinandus Cæsar nunquam eum amantius, humaniusq; accepit. Ter familiariter, ac prolixè de arcanis conscientię suę consuluit: literas etiam ad Sigismundum Regem, ac filiam suam, coniugem eius Reginam Polonię in Societatis commēdationem vltro promisit. Ceterum, quoniam in congressu vltimo denuntiauit in conuētu, quem sub insequentis anni exortum habiturus erat Augustæ, eius opera vti velle: eamque obrem ex Polonia reuocaturum in tempore; & ad ea nihil ipse subiecit, quod nosset Lainij mentem esse, ut Polonica expeditione perfunctus ad Ferdinandi nutum labores suos accōmodaret; postquam domum retulit se se, incessit animum religio, quod non disertè esset testatus Pontificis se adstri-

ad T. ...
N. ...

Insignis eius obedientia.

ad ...
...
...

adstrictum Imperio; atq; adeò nec suæ potestati fore, vt à Cæsare vocatus accurreret, nisi postquam Pontificia mādata confecisset. Existimetur hinc quanta esset viro cura perfecti, exactiq; in omnes partes obsequij. Quin adeo vt noxam corrigeret quoniam ipsi copia non fuit, Viennensis Collegij Rectori mandauit, vt cum primum Cæsarem conueniret, explicaret ei plane, & candidè totam rem. Deniq; & apud Præpositum Generalem per literas erratum professus dolēter veniam, ac penam supplex orauit. Carissimum inter hæc Comitē peregrinationis suæ Theodoricum ærumnarumque vnicum leuamen amisit. Ipsi Octobris Kalendis in Viennensi Collegio ex morbo decessit: cuius laudes nō est hic locus recensendi. Erat, inquit Canisius, vita innocēs, moribus pius, conuersatione blandus, studiis acer: quem admodum Dei seruum decebat, male mori nō potuit. Angelos ei sub extrema visos alij prodidere.

Moritur Theodoricus Viennæ.

Res in Polonia à Canisio gestæ.

Hoc ille dulcissimo orbatus subsidio, eiusque in locum Dominico Mengino sumpto, iter in Poloniam quinto Nonas Octobris repetiit, nonoq; inde die regiam Polonię urbem Cracouiam attigit. Ibi conuenit Antistitem: iamq; fama no-

tus haud sine autoritatis pondere egit cum eo de religionis tutela. In certum etiam diem inuitatus ad latinè dicendum in perfrequenti, doctaq; concione ex Clero maxime, & Academicis, modeste, & grauiter, quæ visa è re sunt, pro religione disse-ruit approbatione magna. Nunc primum inclarescere Societatis nomen per Regnum Poloniæ coeptum est. Namq; Salmeron, qui quadriennio ante adierat, celeri tantū excursu ostenderat se se. Canisius & hæsit diutius, & publicum industriæ specimen multifariam edidit: aliaque, quæ protinus exequemur, orsus est. Qui Pontificium Nuntium sequens, Cracouia digressus Louitium ad Nicolaum Dziergouium Archiepiscopum Gnesensem, Regni Primatem uenit iam decrepitum senem. Multa cum eo vltro citroq; collata, quæ ad instantia attinebant Comitibus. Societatem Archiepiscopus, vt in Poloniæ Regnum introduce- ret, acturum cum Rege vltro recepit: seq; ei Collegia duo, Gnesnè vnum, Posnaniæ alterum conditurum. Status religionis sane malo erat loco, & prolabebatur assidue in peiorem nihil non mouentibus nouorum sacrilegiorum Magistris. Ap-
parebat tamen in populo religiosa indoles præ-

*Amat religio-
sam indolem
Polonorum.*

V

ser-

fertim in adeundis templis, perseverandoq; modeste diuino in sacrificio. Qua delectatus spe Pater, & necessitate commotus, ex facili in cupiditatem exarsit operam suam ei Regno, totum se penitus impendendi. Quam voluntatem celestibus etiam gaudiis Christus Dominus nutrebat; vt ille sic ad Lainium scribat. Gratias ago uinæ bonitati, quæ me licet inutilem hic sustinet & ita consolatur, vt pro huius Regni utilitate pa aliquid cupiam, atque etiam hic mori non recusem. Sed efficient preces ad Christum vestras, hæc qualiacunque desideria fructum afferant, suam aliquando maturitatem assequantur. Dominus Iesus ubiq; nos conseruet, & prosperet nostras in gloriam suam. Amen. Porrò messis berrimæ, quæ deinde toto Poloniae Regno, per Societatem Iesu, Deo aspirante, maturuit, haud temere suspicari fas est hæc tum verba, tum uoluntatem Canisij & semen aliquod, & Oraculum præiussisse. Louicio Petricouiam ventum est Comitatus sedem. Canisius ante omnia ad placandum Deum, propitiandumq; instanti conuentui uel sacra cura, tametsi multas ad eam rem ante preces multa sacrificia, vti solenne habebat semper, à te

*Zeus anima-
r. 1110.*

*Precandi Dei
industria.*

ta fere Societate postulauerat, & impetrauerat; tamen vt nouos adiungeret precatoresex ipso conuentu, sedulo cunctos, qui Petricouiam conuenierant Sacerdotes, adiuit, excitauit, edocuit. Ipse nominatim ob eam causam ter decies sacrum fecit, quæ gratiarum Missæ dicebantur ab Innocentio Quarto, vt putabatur, institutæ. Ad eamque præcandi rationem, tum alios Sacerdotes, tum ipsum Nuntium inuitauit. Deinde Varmiensis Episcopi Stanislai Hosij Dialogum de communione sub vtraq; specie: deque Coniugio Sacerdotum, cum iam exempla deficerent, temporiq; disputatio per apposita esset, recognouit, præloq; vulgandum curauit. Interim ætate iam præcipitata Gnesnensis Archiepiscopus Nicolaus idemque Regni Primas extinguitur: sufficiturq; Regis Procancellarius, qui iam destinatus seni, traditusq; erat adiutor Ioannes Przerembius prompta vir prudentia, & ad res gerendas in primis aptus. Ei, vt occupatissimo, dum Societatis notitiam per libellum tradere meditatur Canisius, præuertit ille, Patreque ad se accersito, post egregia humanitatis documenta demonstrat, nullam hæere sibi curam potiore, quam de Collegiis Societati in Polonia

*Hosij libros
edit.*

*Archiepiscopi
Gnesnensis de
Societate opi-
nio.*

excitandis: nec existimare Archiepiscopalis functionis, quam aditurus esset, primitias auspiciare alia re feliciter consecrari posse. Denique persuasum habere ea potissimum via cum iuuentutis clero suo consultum iri. Itaque Canisius pro pietate, rei que momento suscipere causam, ageretque cum Præposito, ut in æstatem proximam festo numero ad se familia mitteretur, cum qua Christi benignitatem, & ipse redire ne grauetur. Quæ ad humanos usus necessaria forent, curæ sibi futura. Complexus est toto pectore procurationem Canisius, egitque accuratè. Subtæ tamen causæ fecere, ut pia tum illius, tum Archiepiscopi vota lentio rem exitum sortirentur.

1559.

Nouus iam annus labentis seculi vnde sexagesimus aduolutus erat & Cæsar instabat, ut Augustam Canisius properaret. Et quidem Pontifex doctus à Patribus Romæ, quid proficere alibi posset, potestatem Nuntio fecerat hominis dimitti. Sed Nuntius carere se tali præsidio, solatioque negabat posse. Quippe cum magnis vrgeretur angustiis etiam rei pecuniariæ, bonus senex in sinum fidelis comitis onus animi deponebat, singularique illa pietate, ac modestia, non modò sapien-

piencia mirè recreabatur. Vbi licebat animaduere-
tere quanto felicior sit in humilitate religiosa vir-
tus, quam inter honores quamuis sacros. Namq;
dum Episcopum, Nuntiumque variæ sollicitum
habent curæ, & ipsa inter opes angit inopia, Cani-
sius obedientiæ vehens nauigio, & Euangelica
nuditate diues, extra humanorum casuum incer-
tas vices videbatur sibi remotus, habens in cruce
omnia Itaq; his Domino verbis gratulabatur, Be-
nedictus Dominus, qui nos docet vbiq; sufficien-
tes esse, vt neq; lucrifacere, neq; amittere posse vi-
deamur, solo Christo Crucifixo contenti. Sub
hæc conuentus absoluitur, exitu sanè Canisij pre-
cibus, ac votis conueniente. Rex, grauissime licet
oppugnarint Hæretici, nihil permisit in Episco-
porum iniuriam statui, nihil in religionis causa
mutari. Tum bona donatus missione Canisius
quarto Idus Febrarij discessit, cor in eo Regno suū
relinquens. Sic enim reputabat, planeq; sibi per-
suaserat, quanto magis afflictæ, ac desperatæ iudi-
cio mortalium essent res, tanto magis & suas, &
sociorum reliquorum esse partes, opem iis pro vi-
rili ferre. Quia sumus, inquit, de Iesu Societate, &
laboranti Ecclesiæ operam omnem debemus.

*Paupertas beati
Canisij.*

*Zelus anima-
rum: & in Pe-
lonos caritas.*

Dominus Iesus augeat in nobis spiritum suum. Ego licet de Polonia proficiscar, tamen illam minus, quàm Germaniam nostram Romæ, & vbiuis Gentium fratribus commendatam esse velim in Christo Iesu Domino nostro. Tota ille quidem deinceps vita commendatissimam habuit, & qua re cumq; potuit, subleuauit.

Redit Pragam.

Februarij vigesimo die peruenit Pragam. Quotiduo ibi exacto cum fratribus, eosq; consolatus ac multis pro præsentis vsu Collegij constitutis rebus, primo Ingolstadium, inde Augustam tetendit. Aderat Cardinalis Otho Augustæ, qui sancti

*Adit Augusta
vnde conuenit.*

Doctoris accessu triumphans, beneficioque sibi ducens quicquid in eum benignitatis conferret, eius alendi partes ambitiosa quadam pietate accupatus, nulla ratione præripi sibi permisit. Domicilio etiam voluit ædibus suis proximo uti, ut agens, ut Viro Dei regendum sese totum, ac penitus traderet. Haud pares, id quod sane necesse erat, animos in eum gerebant Hæretici. Nulla non impudentissimè confingebant probra, per quæ salutiferam illam in dies latius inclarescentem infuscarent lucem, Canisio ita ob eam rem eis non infenso, ut etiam maiorem impederet caritatem.

Bene-

Benedictus Dominus inquit, (cum Lainio loquitur) qui nostros in Polonia, Boëmia, & Germania conspicuos reddit, adeoque palam exosos haberi vult apud Sectarios, vt nusquam non blasphemant in nobis nomen Domini. De me scribunt Lutherani non exigua crimina, quibus obscurēt nominis, quam neq; capto, neq; defendo auctoritatem. Iesuitarum odio flagrant omnes Sectarij. His affingunt horrenda: fortasse à verbis, & contumeliis breui ad flagra, & vulnera deventuri. Vtinam impensius nos diligamus illos ob caritatē, quam illi traducunt nos per calumniam. Digni sunt certè, qui etiam persequentes amentur propter Christi sanguinem, & amorem: tum quia plerique nescientes peccant. Fuit Hæreticus, Andreas, opinor, Iacobi Goppingensis, qui inter varia Sectarum portenta, cum Anabaptistas, Sacramentarios, Suenkfeldianos, Osiandrinos, Seruetianos nominaret, adscriberet etiam Canisianos, siue Iesuitas, nam eosdem aiebat esse, quorum Dux, & Caput Canisius esset. Hos aiebat inuento quorundam Cardinalium editos ad excitandum Regnū Papisticum, alioqui iam pene collapsum. Errores verò Canisianorum esse, quod docerent, quam-

Hæreticus pro odio & male-dictis carceratum, ac preces recipit.

Dicitur ab iis Secta Iesuitarum caput.

*Impudentia, &
in/citia Hære-
ticorum.*

quamuis olim primus Mediator fuerit Christus, nunc tamen amplius non esse eum, sed quosdam Sanctos: & alia huiusmodi fatua prorsus, & infana figmenta, quæ apud leuiter rerum gnaros per se fidem oppido faciebant, intoleranda Hæreticos vel inscitia laborare, vel impudentia: vt plane miseranda esset simplicitas populorum, qui negotium animæ, & æternitatis hominum institutioni crederent, qui de re adeo toto Orbe terrarum illustri, de Societatis non modò ortu, sed etiam secta, atq; doctrina tam stolidè vel ignorarent, vellententur: Sed consilium Prouidentiaæ æternæ est, sinere cœcos impietate homines in pudèdo ac manifestos errores ruere, vt palam fiat, quidam deant iis in rebus, quæ non ita sub aspectum cadunt.

*Dissidia Christianorũ Principum Religio-
ne noxia.*

Iam Canisius in rem Catholicam Augustæ cunctas intenderat curas, hoc impensius, quo campum ampliorem tot Procerum aperiebat cœtus. Per hæc tempora dira fraude Satan ad sedis Apostolicæ autoritatem funditus affligendam apud Germanos, grassabatur serendis dissidiis inter capita summa Christianæ gentis. Ventilabant eam Hæretici faces, & hominum factis (vteunq; ea essent)

sent, ad odium religionis abutebantur. Nec in
præsens impedimētum rebus gerendis maius in-
ueniebat Canisius, quàm Ferdinandi Imperato-
ris apud Pontificem Paulum offensam: quam vt
obliteraret, nihil nō coram per se apud Cæsarem,
nihil non apud Pontificem per Patres Romanos
mouit. Hoc item vigilandum acrius erat in toto
conuentus cursu ad religionis incolumitatem
dirigendo. Qui cum è sententia parum proce-
deret, auctis periculo vigiliis, curis, conatibus,
& ante omnia Numinis placamentis, præter ea,
quæ à Præposito Generali, totaque Societate
postulauit, indixit in Prouincia sua quodidia-
nam per Litanias Sanctorum inuocationem,
multumque aliarum precum, multum sacrifi-
ciorum: denique & certas verberationes, quæ
magno ardore suscipiebantur à sociis; eoque
acceptiores, vt patet credere, accidebant Deo,
quo minus tale seueritatis genus tempestate ea
Germani amabant. Et valuisse apud summam
bonitatem pios gemitus, conatusq; ipsemet ani-
maduertit Canisius. Erexit animum Ferdinādus
Cæsar, mirificeq; excitatus est, vt conscientia suæ
in religionis causa vellet omnino satisfactū: mul-

*Precandi Au-
ditum Canisij.*

*Eiusdem labo-
res in Augu-
stano conuētū.*

X

tum-

tumque ipsius Canisij exquirebat sententiam, & probabat. Itaq; conuentus tandem exitum facti commodum habuit. Dimissi enim Antistites facri cum eo, vt pollicerentur se & synodos habituros, & gymnasia restitutos, & consuetudines prauas, vitiaq; publica, quoad consequi possent, correcturos. Quæ fuerat Canisij sententia, quosdam Præsules & vocibus, & lucubrationibus ad morum correctionem nunquam destiterunt incitare. Idem illud præ ceteris Ferdinando persuasit, vt viros apud se pietate, ac doctrina præfatos haberet, ac nominatim Franciscum Turrianum, Doctorem egregium accerferet, vt eius, & aliorum opera tum in scribendo, tum in diiudicandis obscurioribus quæstionibus vteretur. Hic Turrianus, qui aliquot post annis seque, & sapientiam suam nostræ Societati dedit. Ceterum Canisius ad potissimam illam Conuentus iuuandicaram, adiciebat quàm plurimas alias è publicis & priuatis animarum: adeo occupatus, vt cum Ingolstadium ad res domesticas Collegij ordinandas excurreret, grauia quædam scripta quæ interrim recognosceret, abeunti Ferdinandus tradiderit.

Erant Augustæ Scholastici pauperes ferè du-
centi, qui à præceptore bene Catholico Canisij
ipsius perstudioso in schola cathedralis Ecclesiæ
& diligenter edocebantur, & piè. At enim Ciues,
hospitesq; Lutherani paupertatis prehensa ansa
haud paucos eorum variis modis, & artibus cor-
rumpebant. Tanto incommodo Pater vt mede-
retur, speransque sacrorum inopia Ministrorum
laboranti Ecclesiæ aliquid subsidij fore, si tanta
iuuentus integre, Catholiceque educaretur, om-
nium se loco mendicum fecit. Cunctos Archie-
piscopos, & Episcopos adiit, rogauitq; vt stipem
conferre vellent ad commune domicilium com-
parandum, vbi sublato illo vagæ, & emendicatæ
habitationis discrimine, certis obstricti legibus
vitam tolerarent. Destinatus est etiam à Cæsare
Coenobij Virginum emendator. Ad hæc & aures
confitentibus dabat: & verbi diuini de superiore
loco non intermittebat præconium: quin adeò
per sanctiorem hebdomadam quater tribus die-
bus de sanctissimo Christi Domini excessu pero-
rauit ad concionem quam frequentissimã. Hinc
demum magnis rebus, quæ postea gestæ sunt Au-
gustæ, est occasio patefacta. Decesserat anno su-

*pauperibus
Scholasticis
subuenit.*

*Ac multis mo-
dis pro animis
occupatur.*

*Deligitur ordi-
narius Augu-
sta Conciona-
tor.*

periore Ioannes Faber è sacra Prædicatorum familia, vir à doctrina clarus, & eloquentia, ordinarius in Ecclesia principe Augustana verbi diuini tractator. Igitur Cardinali Augustano permagno interesse existimati in Ciuitatem adeo nobilem adeoq; corruptam, vt vix pars decima integra restaret, vnde & confessio illa fermentum, ac firmamentum iniquitatis manasset, Societatis prædicatorum introduci, venit in mentem eam fore expeditissimam viam, si Canisio suggestum illud mandaretur. Id fieri nulla prope domesticæ administrationis fraude posse. Quippe urbem vel in medio sitam ad regēda Collegia commodam esse sedem, ac vicarium posse interdum Augustano substitui, cum Prouincia ei coram lustrāda esset. Nec non dato eo aditu strenuorum par sacerdotum acciri posse, qui porrigendis quoque sacramentis, & cetera Societatis industria rem pietatis curarent, vnde & Collegio demum via præmuniatur. Hæc meditans vigilantissimus Præfatus cum rem ad Canonicos detulisset, tanto illi consensu probarunt; vt miraretur tantam concordiam Cardinalis; & pro diuini nutus, prosperique euentus argumento caperet. Igitur non ipse modo im-

do impense, sed & Canonici ea de re cum Lainio Societatis Præposito egerunt his literis.

R. in Christo Pater & Domine
nobis obseruande.

*C*um anno elapso R. D. Ioānes Fabri sacra Theologia Doctor, & noster in Ecclesia Cathedrali concionator, qui per plures annos predicando, & scribendo munus suum nō segniter, sed summa cum laude apud nos exercuerat, non sine nostrorum, ac bonorum omnium mærore diem obisset suum, Nos verò tali egregio verbi Dei præcone destituti cerne-remus reliquias Catholica plebecula in hac celeberrima Germania Ciuitate, ceu oues pastore suo destitutas, ac palantes non in modico periculo oberrantium passim luporum versari: nihil magis necessarium duximus, quam ut primo quoque tempore alium, qui defuncti ipsius Fabri locum, & prouinciam pari laude, & successu sustineret, nancisceremur. Talium autem virorum apud nos hac præsertim tempestate, ubi pleraq; omnia Hæreticorū fermēto corrupta sunt, eo minor est numerus: quod si qui eruditione, & doctrina nō contemnenda præ-

Canonico-
Augustano-
rum litera de
eare.

diti reperiantur, illis tamen non statim publice de
 cendi provincia tuto demandari potest: cum expe
 rientia didicerimus quanto versemur hoc tempo
 in periculo à falsis fratribus. Quam igitur circum
 specte, & provide in re, tam ardua, ubi de religione
 Catholica, ac animarum salute agatur, nobis age
 dum sit perpendentes, eam ob causam, ut securos
 omni parte nos esse liceret, & ut virum populo
 gustano inclyto exhiberemus, qui non tam doctri
 na orthodoxa eum salubriter pascere, quam etiam
 exemplo inculpata vita saginare posset: ea, qua
 tuimus contentione, & studio, & diligentia ap
 R. doctissimumq; virum D. Petrum Canisium
 cibis nostris institimus, ut ipse hoc munus ad
 laudem, & Ecclesie eius utilitatem subire velle
 tandemque effecimus, ut laborem, & conditionem
 non detrectaret, si id sibi per te Prepositum sui Or
 dinis superiorem liceret. Cum itaque Reuerende
 modis omnibus colende Domine Prepositae intelli
 gas, quam in hac inclyta, & celeberrima totius Ger
 manie Civitate messus sit copiose, & uberrima ma
 teria de religione Christiana bene merendi, & hoc
 precipuum vestri Ordinis studium sit, ut ubiq; ter
 rarum necessitatibus Ecclesiarum per vos occur
 ratur,

ratur; certe nostro quidē iudicio rem magis piam,
 Deoq; gratiorem, ac utiliorem Ecclesia Catholica
 prestare vix poteris, quam si nobis nobilem istum Qua esset opi-
 nis de Canis
 so.
 tuum fratrem, doctrina, vita sanctimonia, ac om-
 nium virtutum genere toti Germania notissimum
 Petrum Canisium hic apud nos morari, ac Con-
 cionatoris officium subire patiari. Id quod nos sum-
 mis abs tua humanitate precibus hisce nostris lite-
 ris contēdimus, & ut impetremus enixè rogamus.
 Ita enim fiet, ut eo pacto & apud Deum optimum
 Maximum gratiam ineas, & nos tibi, ordinique tuo
 perpetua obligatione obstringas. Ex Augusta 9. die
 Maii, anno 1559.

Christophorus à Freyberg, Decanus, totumque
 Capitulum Ecclesiae Augustanae.

Talia dum aguntur, minime improbantem Eius modestia.
 Canisium ille retardabat ex modestia magis, quā
 susceptus ex vero scrupulus. Se se hominem na-
 tum in Geldris, & duntaxat semigermanum, de-
 stitui opinabatur vernacula pronuntiandi, & E-
 uangelizandi gratia, quam veri Germani afferre,
 & in eius dignitatis Cathedris primarij Concio-
 natores exhibere soliti essent, necessariam plane
 concii-

conciliandæ concioni, ac frequentandæ. Itaque
 Canonicos ingenuè monuit, suauiorè vt quem-
 piam, aptioremque cooptarent. Tantum ab
 tiis dissimulandis aberat, vt nec notabilia profice-
 retur: tantum ab pulpitis nobilibus supra facul-
 tatem ambiendis; vt nec parem se censeret iis,
 quæ ambiciosi votis expetebatur. Interdū etiam
 veniebat in mentem maius se pretium facturum
 operæ, si ad scriptionem conuerteret animum
 totusque esset, quod ad studia doctrinarum
 etat, in Catholicis confirmandis aduersus machi-
 nas, fraudesque Sectariorum. Videbatur sibi ca-
 re Germanis si non eruditus, at certè idiotis, atque
 simplicibus non solum gratificari, sed etiam pro-
 desse in Domino posse. Sperabat aliquid præ-
 ca, quæ circumferuntur, in medium allaturum
 vt saltem Caritate, atque modestia vinceret plerum-
 que scriptores, qui nescio quos impetus, & affe-
 ctus humanos suis libris immiscent, ipsosque Ger-
 manos offendunt magis, quam sanant austeram il-
 la curatione, atque tractatione. Nec se præcipites e-
 ditiones probare, aut quicquã præpropere eul-
 gaturum, aut iudicio suo fretum: sed, cum res ac-
 curate à Patribus cognitæ, probatæque essent. Hæc
 idem.

*Propensio ad
 scribendum
 contra Har-
 nicos.*

*Quam Giano
 in hoc sequi
 Geler.*

identidem cum recurreret menti cura, ac vereretur ne contra Numinis instinctum despiciendo faceret, cuncta arcana pectoris, vt Patri filius, quo liberaret conscientiam, sincerè Lainio patefecit. Is negligendū nequaquam ratus publicè illum vtilitati patefactum aditum Augustæ, Cardinali, & Canonicis Canisium tradit: Canisioq; respondet, vtramque vt operam styli pariter, ac linguæ coniungat: telis vtriusq; cominus, eminusque rem gerat, ac Dei Ecclesiæ militet. Non potuit gratius quicquam accidere Augustanæ Ecclesiæ, præsertim Antistiti Othoni. Et Canisius respōsum Præsidis sui, quod sanctissimum, ac prudentissimum consilium vocat, velut à Deo profectum accepit: & ad vtrumque munus (nihil enim geminatum sibi negotiū, quidq; otij Prouinciali, & Cōcionatori eius loci relinqueretur, sed tantum Obedienciæ nutum intuebatur) maiore quadam fiducia curam aduertit. Vtque intelligas quam nihil de suo laboraret nomine, sed de vtilitate vna publica: quamq; de se humiliter, de aliis præclarè sentiret, per hunc ipsum temporis tractum, qui suos educere fœtus poterat, in alienis quasi educandis, & publicandis multum operæ posuit. Et ordinauit

Iubetur & stylo, & voce rem gerere.

Hosij Opera ad prælum concinnata.

Y

aduer-

*Et quaedam
germanice
versit.*

*Inchoat Augu-
sta ordinarias
conciones.*

*Multiplax eius
labor.*

1560.

*Bonus Augu-
sta successus.*

aduersus Brentium scripta Cardinalis Hofij, quae
ornatiora, & absolutiora emitterentur in lucem
& alia eius opuscula germanice vertit. Dicentis
felix auspiciū posuit ex Augustano Ambon
beati Ioannis Baptistae natali die; continenterque
deinceps maiore cum approbatione, frequenter
ac fructu auditus est. Paulò post praeter explan
tionem euangelicam, ita temperare coepit discip
tationes, vt in singulis de Decalogi praecipis dis
fereret. Nec solum ad obseruanda ea cohortatur,
sed etiam quid quaeque postularent officij
commodate ad popularem captum enucleat
Accedebant, & aliae subinde curae: longoq; tem
pore binas quotidie horas impendit ad recog
scendum Augustanae Ecclesiae Breuiarium: quod
multos iam annos eius exempla desiderabat. Ne
ab Societatis administratione tempore vlllo oc
sabat. Anno iam praecipiti Monachium excurrit
Collegijque res, quod in ea vrbe continuo est in
choatum, ab se se informatas Nicolao Lanoni
componendas, Fratriq; suo Theodorico, qui pri
mus Rector Collegij fuit, perficiendas reliquit.
Annus inde eius seculi sexagesimus auxit ma
gnoperè Augustanae concionis frequentiam, &

facri Oratoris ad populum Caritatem: vt dum ali-
bi circa per Germaniæ terras religio maioribus in-
dies detrimentis afficitur, contra videretur Augu-
stæ incrementa non pœnitenda capere. Multi e-
nim, quorum Deus per salubrem Catuli sui lin-
guam tetigerat corda, veritate agnita deseruerunt
errores. Maior ante eam diem nunquam fuerat
numerus, qui Pœnitentiæ, & Eucharistiæ Sacra-
menta bono vsurparent ritu. Ac messis longe ex-
titisset vberior, nisi complures pudendus planè
pudor à Catholicis cœtibus absterreret, vt qui va-
nissimorum hominum inanes magis formida-
bant rumusculos, quam solidam à Deo gloriam
cuperent. Ita miseros ab audiendo verbo vitæ,
quod salutem afferre perditis animis posset Tar-
tareus veterator arcebat. Expeditiores mox ali-
quanto res fecit post Pauli Quarti Pontificis ex-
cessum Ferdinandi Cæsaris cum Pio Quarto con-
sensus: ad quem etiam Pontifex legatum misit
Varmiensem Episcopum, quem & Cardinalem
subinde creauit Stanislaum Hosium. Is gnarus
quanta apud Cæsarem autoritas, quanta rerum
Germanicarum notitia esset Canisio, vehemen-
ter ab Lainio postulauit, vt aliquandiu sibi, ad

*Mittitur in
Austriam*

communicanda consilia traderetur. Optabat
 Præpositus Generalis vt in Austriam, & in Bo-
 miam pro suo Prouincialis munere excurreret
 Societatis res Viennæ Pragæq; visendas: eo liber-
 tius traditus est; quanquam Augustani Canon-
 ci, qui videbāt per magni Ieiunij conciones plu-
 rimum esse promotum, resq; calentes vrgeri, con-
 tinentiq; deinceps opere firmari volebant, diu
 luctati, perægrè com meatum in modicum tem-
 pus dedere. Canisius & compendij causa, & ce-
 tioris deliberationis, vt qui plurimum gaudebat
 consiliis, ducto secum Viennam Ingolstadien-
 Rectore, eodem & Pragensem accersit, adhibitis
 que iis in Consilium, vna cū Viennensi, quæ tem-
 pus poscere visum est, maturè deliberauit, de-
 uitque: Socios interim Viennenses piis hominibus
 mirifice consolans, & ad studia perfectæ virtutis
 inflammans. Accersebāt ad se Treuirensis, ac Mo-
 guntinus Antistites datis sua manu literis, nuntii
 isq; ob eam rem propriis missis, cum & ipsi Col-
 legia impetrare per eum, & excitare vellent. Sed no-
 bilissimos Præsules necesse fuit, pro obsequio
 prompta obsequendi voluntate contentos esse
 Ad Euerardum Mercurianū reiecti, qui Prouin-
 ciam

*Res domestica
 componit.*

*Expeditur ab
 Electoribus
 Moguntino,
 ac Treuirensi.*

ciam Germaniæ Inferioris nomine, regebat, per
 eum quod expetierant tandem adepti. Petrus suæ
 se, cum bona Hofij venia, Augustanæ palæstræ
 breui reddidit. Nec tamen ita fuere tenaces Ca-
 nonici, quin subinde propiores in Vrbes Ingol-
 stadium, ac Monachium ad ea spectanda Colle-
 gia, & per autumnum Cæsaris postulatu sinerent
 OEnipontum excurrere, vt de Collegij inibi ma-
 turandi ratione, formaq; transfigeretur.

*Redit Augu-
 stam, & Bava-
 rica renisit
 Collegia.*

Ceterùm exitu anni huius, & insequentis
 principio maior Augustæ è sancta eius prædica-
 tione apparere fœcunditas cœpit. Profecere

1561.

multi ad insignem pietatem, ac præ ceteris Vrsu-
 la ex illustri familia de Liechtenstain vxor Geor-
 gij Fuggeri. Quæ cum Hæreticorum in fraudes
 iam pridem incidisset, deinde Canisij opera dedo-
 cta, tum exercitiis quoq; spiritus erudita, assiduis
 progressionibus forma euaserat matronalis in
 omni genere sanctitatis. Hæc non modò suam
 domum ad Cœnobij exemplum composuit, sed
 etiam, quotquot nancisci poterat, nobiles femi-
 nas vitæ perfectioris amore succendebat. Tota in
 opera misericordiæ, in cultum diuinum augen-
 dum, & exornandum effusa. Plus tamen habuit

*Insignis Augu-
 sta ad pietatem
 profectus.
 Vrsula, & Sy-
 billa Fuggero-
 rum præstante
 virtus.*

celebritatis, ac famæ Sybilla Ebersteina ex præ-
 clara Comitum stirpe oriunda Marco Fuggero
 nupta. Hanc in Lutheri deliramentis à pueritia
 enutritā, vt est muliebre ingenium primę insti-
 tutionis apprimetenas, nullis Marcus vir eius, nul-
 lis focer, cognatique & affines alij orthodoxi pro-
 cibus, blanditiis, pollicitationibus, seu qua ali-
 arte dimouere ab exitiali errore potuerant. Vbi
 verò Canisij nomen Augustæ iam celebre fiebat
 ita refugiebat ab eo, vt nunquam audire hominē
 ac ne videre quidem voluerit. Ita obstinatæ di-
 uina bonitas singulari succurrit ope. Ipsa Canisij
 species oblata est quiescenti, admonens, & co-
 hortans vt animæ salutem consuleret: à fallaci se-
 perbarum nouitatum errore, ad rectum Ecclesie
 sanctæ, & seculis ante tritum omnibus callem re-
 graderetur. Ea specie, atq; cohortatione perculsa
 diuinumq; esse id monitum statuens, Canisium
 postero die accersit. Nulla fuit ei cunctatio, sed
 fortè ita euenit, vt dum ipse à Marco Fuggero co-
 miter exceptus officiosos inter sermones lento
 deducitur, comes eius in conspectum Sybillæ ve-
 niret. Et illa hoīem intuita, conferēs speciem, cum
 simulacro, quod mente gerebat, statim animad-
 uertit,

*Sybilla mira
 ad Catholicos
 conuersa.*

uertit haud quaquam esse, quem in somnis vidisset. At vbi protinus vnà cum Marco Canisius apparuit, agnita oris figura, Hic verò est, inquit, quẽ expetebam, cuius mihi secundum quietem imago visa. Tradidit ergò sese disciplinæ eius, & facta paucis diebus catholica, hunc è vetere pertinacia fructum capiebat, quod nullis à viro, soceroque, & aliis de sententia præmiis esset deducta, ne Christum, ac fidem auro, gemmisque vendidisse diceretur: aut inde postea sibi de religione tanquã minus recto studio commutata morsus conscientiæ resideret. Et ipsa perinde, atque Ursula, non Catholica modò sacra perdidicit, sed Beati quoque Ignatij meditationibus erudita toto pietatẽ animo capeffiuit. Dedit operam primum, vt domum suam penitùs Lutherana purgaret sece: deinde vt alios quoque vel ad Catholicorum partes adduceret, vel iam Catholicos ad exactam proueheret pietatis custodiam. Eadem vestium suarum pretiosissimas in sacram supellectilem conferre: largam in egentes, præsertim tenuiores Scholasticorum distribuere stipem; locupletibusque Matronis ad eandem benignitatem hortatrix assidua esse. Longum in precibus, longum in templis

plis, reuerentia spectanda, versari: diuina octaua quoque die instaurare mysteria: ante omnia disciplina domestica sanctissime, & pacatissime regere. Quibus institutis breui non modo tota Augusta celebrari coepta, verum etiam apud suam coniugem Marcum, & caritatem maximopere auxit, & venerationem; raræque virtutis opinionem adeptæ est. Ineunte anno seculi eius primo & sexagesimo ab Hæresi conuersa est; moxque alij atque alij consequuti viri femineque; quod multorum retro annorum memoria nunquam exnerat. Quo in numero cum haud plebei solum sed & nobiles ac prædiuites minimè pauci spectarentur, scilicet ex horum splendore causæ quæ religionis splendor, & auctoritas accedebat.

Reflorescit Augusta religio.

Ad hæc pariter cum viua Ecclesia renouabatur etiam sacra templa, & ornabantur restituta quæ impius Iconoclastarum eripuerat furor, victricibus venerandæ Crucis trophæis, & aliis religionis insignibus. Diuinissimo quoque Eucharistiæ Sacramento religiosus, ac nobilis apparatus additus erat: denique noua passim rerum facies Augustam visentibus occurrebat. Egit sacer interpretes tractatibus multis de verbo Dei, quo vno

Ratio conuersionis Canisij.

maxi-

maximè per temerariam iactationem gloriari solent Hæretici. Diu quoque de supremo disputauit iudicio, quam ad perfundenda salutari timore mortalium corda potentem materiam comperit. Malebat enim Diui Chrysoftomi exemplo, & ad persuasionem, effectumque accommodatius existimabat, hærare diu in vna aliqua tractatione loco opportuna, diuq; idem quasi ferrum tundere, quàm varietate fortasse iucunda auditoribus, sed non perinde grata, serere multa, nihil perducere ad maturitatem. Illud ex disputationibus prioribus factum est, Deo iuuante, vt Hæretici ipsi multum ambigerent, esset ne Dei verbū, quod adhuc ex adulterina Lutheri interpretatione, impudenterq; corruptis sacris codicibus hauserant: ex posterioribus autem morum insignis emendatio in omni hominum genere cōsequuta. Itaque superstitionis insanæ Magistris magnū erat negotium, vt in sua continerent disciplina, quos per fraudes antè circumscripserant, cū fraudes ipsæ in apertum prolatae sub oculos omnium subiicerentur. Fuit qui palam in circulo vnum è Prædicantium turba ita perstringeret, Canisius sanè cogit vos studere, & virgis expellit. Ipsi verò

*Hæreticorum
Ministri fa-
tentur eius
præstantiam.*

Z

id

id adeò non negabant; vt vnum obstare Canisij quererentur, ne Euangelium ipsorum Augustus procederet. Quin etiam de grege fuit eorum, qui interaudiendam illius Disputationem erupit hanc vocem. Profectò resisti veritati non potest. Hoc ergò procacius, qui instar surdæ aspidis obturabant aures, destituti verò robore, & iusta causa, maledictis, & calumniis, & scommatis mordacibus, & scurrili petulantia, & omni genere liberalis, impudentisque artis in Iesuitas, manè que in Canisium incurrebant. Pessime quos regressos ad sanam mentem accipiebant; Et quibus poterant, inurebant turpitudinis notis, & faciebant detrimentis. Vnde fiebat, vt multi conperta fallacia Hæreticorum, neque illis committere amplius aures, animasque permittere suuissent, neque fociare se orthodoxis gloriosæ metu infamiæ, damnosisque prohibiti emolumentis auderent. Inuitabat secunda hæc aura, benedictusque adeò diuini Spiritus afflatus Mercator cælestem vt tota explicaret vela. Et quanquam iam diu supra humanam imbecillitatem labor contenderat, tamen vt aliquid noui assiduè moliretur, per Magni ieiunij tempus eius, quem ex

quimus

*Vexant reuer-
sos ad sanam
Ecclesiam.*

*Canisij inde-
fessa industria.*

quimur anni, ad conciones ordinarias, quæ quaternæ in hebdomada antè solènes erant, ternas de Catechismo scholas adiecit. Placuit is labor plurimum eruditis iuxta, ac rudibus; perindeque accidit salutaris. Quippe cum essent explicatius tradita, quæ ad iustam, fructuosamque exomologesim spectant, quæ commoda è frequentandis existant diuinis mysteriis; præterea (quod in Ciuitate negotiationibus multis, ac magnis implicita præcipuè necessarium erat) quæ iustæ, quæ iniquæ contrahendarum rerû formulæ essent, multi scænebres rescidère contractus: alij malè parta redhibuere dominis; plerique aduersus eiusmodi iniuriosa negotia obfirmarunt animum. Tum verò ab longo annorum numero vitio conceptæ ad veram instauratæ normam confessiones: & deinceps, qui per foedam, impiamq; socordiam oblit, ac neglecti iacebant diuinorum mysteriorum thesauri, ac fontes, cœpti frequenter, ac religiosè adiri. Dum asperrima sæuit hyems seminu-da vrebatur gelu inopum turba Scholasticorum: nequaquam eos oblitus est misericors Pater, publica que exhortatione bona pecuniæ corrogata summa in suis membris Christum Dominum te-

*Paupertatem
Scholasticorum
subleuat.*

xit. Id genus pauperum eo semper studio ma-
iore complectens, quo digniores eos liberalis in-
dustria & spes emolumenti publici faciebat. Alii
inquilinorum qui tecto carebant, vel cogeban-
tur ex conductis domiciliis præ inopia demigra-
re, neque conducendis nouis præsto erat facultas
item opulentiorum liberalitate prouidit. Nimi-
multos Catholicorum è primis tanquam hæresis
ca contagione afflatos corripuerat contumacia
gulæ morbus, vt vetitis cibariis per quadragen-
arium ieiunium passim vescerentur. Qui verò
isti morem ieiunij, vel vnum in omni vita tenu-
isset diem, vix inuenires ex vniuersa multitudine
vnum, quem instar miraculi demonstrares. Huius
quoque languorem cœlestis medici saluberrima
vox magna ex parte sanauit: & escis temperatum
est interdictis, & iusta ritè ieiunia, atque adeo etiam
voluntaria liberis temporibus, maxime quæ
ad memoriam Crucis Domini feria sexta detur-
ceps in mores inducta. Ad expiandos autem con-
fidentes, & exercitia Beati Patris dictanda, & alia
pietatis munera habebat Canisius adiutorè Gu-
lielmum Elderenum impigrum sacerdotem, &
alios interdum aliquos; sed omnium diutissimum
Eldo

*Reuocat ieiunij
morem.*

Elderenus adiuuit: qui & Catechismum præterea
domi explicabat bono numero puerorum ex pri-
ma ferè nobilitate.

Anno eodem præclarum edidit libellum Ca-
nisius Germanica lingua, in quem formulas præ-
candi pulcherrimas ad varios vsus collegerat: qui
statim probatus, summaque cupiditate manibus
omnium teri cœptus. Placuit vsque eo Cæsari, vt
quo longiùs funderetur, continuò censuerit lati-
ne quoque vulgandum. Editus est paruus quoq;
Catechismus, sicut paulò antè maior exierat, ap-
posito iussu Cæsaris auctoris nomine. Et quia nul-
lam vir solertissimus non tentabat viã, per quam
religionem proueheret, ac pietatem aleret, ex o-
peribus sancti Hieronymi ornatiores selegit epi-
stolas, ediditque eo consilio, vt Christiani ado-
lescentes haberent Christianos fontes, vnde non
latinam solùm, sed & Christianam linguam, &
eloquentiam haurirent. Opus Academiae Dillin-
ganæ, quæ in sancti Hieronymi tutela est, dedi-
cavit. Magna quoque cura Beati Cypriani iam
pleraque operum emendarat, sed eum postea la-
borem cum ab aliis susceptum cognosceret, præ-
termisit. Nec verò lucubrationibus suis tantum,

*Edit libellum
precatorem.*

*Paruum Cate-
chismum.*

*Selectas Episto-
las S. Hierony-
mi.*

*Excitat doctos
ad scribendū.*

*Et Typogra-
phos ad pios li-
bros edendas.*

*Promouet &
per literas reli-
gionem.*

fuoque ingenio, sed etiam nunc amicis, maxi-
mèque Martino Cromero, & Friderico Staphy-
lo, nunc Theologis de Societate ad stringendum
stylum extimulandis, per aliena ingenia, man-
que multas sacrū cum impietate ciebat bellum.
Quippe notum est, aiebat, scriptis hoc seculum
delectari, & Catholicos confirmari, & Hæreticos
debilitari, & pios recreari plurimum. Quare ha-
quoque ratione non sint filij lucis imprudentio-
res, quàm filij huius seculi, & tenebrarum. Il-
verò Typographos super hæc Catholicos arctat
bi familiaritate, ac necessitudine coniunxerunt
quo procliuus adduceret ad locupletandam Re-
publicam bonis codicibus: quanquam Augustus
quidē eo tempore Typographia Catholica nulla
erat. Inter ceteras autem occupationes, nec
quidem siue negotio, siue fructu postrema, recep-
tio erat, & missio literarum. Consulebatur enim
a maximis viris de rebus grauissimis: & ipse ultra
literis appellabat suis, quos existimabat possi-
publicæ rei prodesse: Quæ sanè plurimæ erant
nec pauciores illæ, quas Prouinciæ suæ admini-
strandæ causa accipiebat, dabatque, quid factu
foret opus præcipiens, respondēs dubitationibus

confo

consolans mœrentes, recreans fatigatos, incitans lentos, omni deniq; boni Reſtoris, Ducis, Patris-que fungens officio. Ad hos porrò labores tam graues, tamque multiplices quis non miretur vni homini vel tempus ſuffeciſſe, vel vires? Sed nimirum adest piè laborantibus vigor, ac robur è cœlo: & gnauiſ hominibus induſtria mirè producit horas. Sub id tempus inualuere plurimum in Gallia Hugonotti, Hæreticiq; Calviniani: nec occasionem Lutherani prætermiſere. Seditioſum ſparſere ſcriptum, quo Regi Galliæ ſua probare fabuloſa inuenta conabantur. Effecit Caniſius, vt ſanum doctumque contra ſcriptum, haud dubiè conditum ab ipſo, prodiret, quo apud eundem Regem eximium ſuum Catholici religionis tuendæ ſtadium declararent. Refloſcente autem religione in vrbe Auguſta, reuiuifcere ſimul cœpta, ac reuireſcere, quæ penitùs videbatur emarcuiſſe Virginitas. Multæ puellæ quanquam & generis nobilitate, & diuitiarum amplitudine ad blandimenta ſeculi pellicerentur, nuptiis tamen mortalibus præoptauere integerrimos, æterni Sponſi complexus.

Ergo tali ſucceſſu gratulabantur ſibi priſcorum

*Etiã de Oab-
la ſollicitum.*

*Excitatur Au-
guſta Virgini-
tas.*

*Gratulationes
de Augustano
profectu.*

*Pontificis de
eo laetitia.*

rum rituum veriq; cultus affectatores, quod nulla in Imperio Ciuitas, quæ ad Lutherum semel decurrasset, pari gradu se referret ad Christum. Quod sane admiratione non carebat, cum essent vel duodecim Augustæ, qui cathedram pestilentia indiderent, ferme etiam decuplo maior, ut supra quodque prodidimus, aduersariorum numerus, eorumque opes, & vires maximæ: contentio, fraus, violentia summa, ut clam, palam hostili animo, haeretica peruicacia insectarentur, qui ex propheta ipsorum synagoga ad sanctam Christi Ecclesiam transitum vel fecerant, vel parabant. Denique sententiam omnium erat sententia permagni referre, ut primaria illa Respublica, in qua totius Germaniæ & oculi, & animi ferme intenti essent, talem haberet Ecclesiasten, atque Doctorem, cuius autoritas, præterquam quod longe, lateque clareret, simul aduersariorum in ea vrbe, circaque obscuraret doctrinam, prohiberetque conatus; simul recte sentientes intra religionis septa contineret. Itaque & qui præsentis aderant Catholici rei amatores, officiosissimis verbis, & absentes quoque per litteras tam optatum Canisio bonorum laborum eventum gratulabantur. Ipsemet Pontifex Pius

Quartus

Quartus cum ab Augustano Cardinali, qui maxime omnium triumphabat, Romæq; versabatur hoc tempore, eam cognouisset, vehementer exhilaratus ultro dixit. Verè digni sunt favore hi Patres: atq; equidem quicquid ex me priuilegij, beneficiique spiritualis Pater Canisius, aut Societas ipsa postularit, volens concedam. Tum paterno studio gratulandum Canisio, addendosque animos putauit propriis literis: quarum exemplum hoc est.

Dilecto filio Petro Canisio, Ordinis Societatis Iesu Christi,
Pius PP. Quartus.

Dilecte fili salutem, & apostolicam benedictionem. Ad aures nostras, dilecto filio nostro *Or-*
thone Cardinali Augustano referente, peruenit, quo studio, qua diligentia, qua caritate desistic operam, ut quàm plurimos eorum, qui Hereticorū fraudibus decepti à recta religione aberrarunt, in salutis viam reducas: quantum etiam superna cooperante gratia proficias. Magna nobis consolatione
a ni fuit

*Literæ, quibus
Canisio gratulatur.*

ni fuit tam optatus nuntius. Agimus Omnipoten-
 ti Deo gratias, qui pro sua misericordia tam mul-
 tos iam, sicut audiimus, per ministerium predica-
 tionis tue in Ecclesiam Catholicam reuocarit. In-
 sta fili, ut cœpisti, & enitere, ut quam maximum
 animarum lucrum facias. Vrget ampliam, tam
 sanctam negotiationem. Noli defatigari in tam
 sancto opere, sedulitatis tue ab eo, cui famulari
 p̄m̄ium laturus, quod bonis, & fidelibus seruis
 promisit. Si quid vero à nobis desideras, quod con-
 ferre aliquid posse credas ad animarum salutem,
 beneti animo quicquid postulaueris, concedemus.
 Datum Roma apud S. Petrum sub annulo Pasca-
 toris, die 5. Martij, 1561. Pont. nostri anno secundo.

Canisy re-
 pensio.

Attulerunt hæc literæ tot inter ærumnas mul-
 tum consolationis, animiq; famulo Dei: & ad eam
 responsum hoc edidit.

BEatissime Pater, Immortales ago, habeoq; gra-
 tias q̄ sanctitas Vestra, qua nihil in terris est
 sublimius, ad me, quamuis exiguum, & indignum
 literas dare, suumque famulum tot modis recreare
 dignata est. Benedictus Deus, & Pater Dominus
 nostri Iesu Christi, qui admirabili spiritu suo tam
 potenter, quam suauiter operatur in S. V. ut ei
 dem

dem cura sit non modò generalis Ecclesie totius administratio, verum etiam specialis huius Germanica Nationis, atque adeò Civitatis Augustanae restitutio. Utinam verò nos, qui Minima Societatis lesi professores in hac germanica messe tot modis corrupta versamur, utinam, inquam, in Domino id prestare possemus, quod præclaris Sanctitatis Vestrae votis, vereq; paternis monitis dignum esse videatur. Ita fieret sane ut hac ipsa Christi Vineam non solum à feris, & lupis rapacibus, qui in ea tam diu, tamq; perniciosè grassantur, vindicaretur, verum etiam summo Pastori suo, & unico in terris Vicario, eiusdemq; ovili Apostolico statim, & integre restitueretur. Ad quam rem curas quidem, & operas omnes habemus polliceri, adeoq; vitã ipsam, & sanguinem ad unum debemus profundere, præsertim si professionis nostrae, & huius sanctissimæ sedis rationem debitam habere velimus. Sed enim ut voluntates nostras, & hos qualescumque conatus diuina bonitas prosperet, qua sine frustra tẽtamus omnia; Equidẽ supplex à Beatitudine Vestra illud peto, rogo, & obsecro, ut hoc suo singulari favore, & Apostolica benedictione me, aliosque Societatis huius operarios passim in Germania sudantes nun-

quam destituat, sed continenter profequi profusa
eximia pietate dignetur.

*Lustrat suam
provinciam.*

Per ætatem vti priore anno fecerat, assum-
pto secum Ingolstadiano Rectore Nicolao Lu-
noio Austriam, & Boëmiam peragrauit. Praga-
se, & Viennense inuisit Collegia, quæque opus-
rant, pro instituti ratione constituit. Quod ipse
frequentiore excursu, vt in viciniora, Ingolsta-
& Monachij in Bauaria fecit. Viennæ cum esse
egit prolixè cum Cæsare, qui ad multas, graue
deliberationes sententiam notæ iam sibi sapien-
tiæ eius, & scripta voluit. Cum eo simul transiit
de Oenipontani Collegij primo quoq; tempo-
faciendis exordiis. Pragæ quoq; cum Ferdinan-
Archiduce familiariter multa de religione tuen-
da contulit. Summam ad id voluntatem Archi-
dux præse, & aduersus Canisium benignitate
singularem tulit, quem & proficiscētem suo cu-
ru, quo veheretur vti coëgit. Ille dum redit, ex-
nere aliquanto tempore hæsit Eluangæ postu-
tu Cardinalis Othonis. Præpositus eius Ecclesiæ
erat Otho: & quosdam ab Hæreticis in fraude
inductos modis omnibus dedoceri, reuocarique
ad Catholicos cupiebat. Iacta sunt apostolica re-

*Eluangam co-
natur Hæresis
expurgare.*

tia, & conclusa piscium multitudo minor quidē
 votis, haud tamen pœnitenda. Augustam inde
 peruectus, repetitoque confestim veteri doctrine
 curriculo, habuit auditorum propensiora studia,
 quo tanquam recentes, & integri ad recentem, ac
 nouum ex interuallo audiendum redibant. Itaq;
 sub annum extremum cum Iobelæum Ponti-
 ficium ad Concilij successum, quod Tridenti re-
 petebatur, promulgasset, adiecissetque more suo
 de ea largitate doctas, copiosasque disputationes,
 eam vulgo commouit pietatem, vt ipsemet, rerū
 suarum minimē benignus narrator, affirmet, dici
 vix posse quam ea res feliciter euenerit. Scripsere
 alij, & quidam Canoniorum post centum an-
 nos tantam religionem Augustæ nunquam con-
 spectam. Nunquam par extiterat ardor in fince-
 ris Christi cultoribus: nunquam plures rectæ fi-
 dei desertores perfidiæ castra deseruerant: & in
 gratiam cum Ecclesia sancta redierant.

*Indulgentias im-
 meritam existi-
 mationem Aug-
 gustæ reponit.*

Verum enim vero, quantam boni omnes ca-
 piebant lætitiā ex instauratione Concilij, tanta
 Canonicos Augustanos incessit cura, ne sibi Ca-
 nisius, eò pariter auocatus, eriperetur. Inde ab
 Cardinali Othone valde per literas institere, vt

*Contendunt
 Canonici ne
 ad Concilium
 auocentur.*

eam rem cūctis omnino opibus prohiberet. Fie
 enim nequaquam posse, vt rei Christianæ publi
 cæ par afferret Tridenti momētum, vbi summi
 cum esset sapientiæ flos ex omni Christiano or
 adfuturus, vnius viri vix sentiretur absentia; at
 Augustæ, vbi periculum erat, ne recens ad sana
 mentem conuersi, nec dum satis confirmati
 uersariorum impetus sustinere non possent: im
 que Lutherani, qui nunc velut percussi, profu
 tique deiecerant animos, per absentiam in
 propugnatoris erigerentur, ferociusque orba
 & nudam præsidio turbam inuaderent. Ha
 frustra erat metus, & sollicitudo Canonico
 Eodem tempore in Concilio ipso vehementer
 Pontificij agitabant Legati, vt idem aduoca
 tur, cum propter insignem doctrinam, tum
 propter vsum rerum germanicarum haud vni
 garem, vt multum referret morbos ex eo, cau
 fasque, & remedia eorum cognoscere. Sed
 tandem ventum est, vt, quoniam præcipuum
 bene gerendæ rei apud Augustanos magni iei
 nij tempus erat, eo tempore de statione nequa
 quam moueretur: postea tamen omnino ad tem
 pus aliquod euocandum videri. Etenim cū iam

ipse esset solitus per æstatem ad visenda Societatis Collegia proficisci, eamque vacationem satis constaret nihil admodum Augustanis rebus incommodare, posse interuallum, & intercapedinem illam in Tridētinam commorationē transferri. Hæc ita cum Tridenti steterissent, eadem Cardinalis Hosius ad Cardinalem Augustanum perscripsit in Urbem, rogans ne moram in illud tempus obiectare vellet. Quibus literis per has ad verbum Augustanus respondit.

Deliberatio vestra de accersendo Patre Canisio non parvam dubitationem habet: pieque, ac 1562.

sapienter veriti estis, ne, si Tridentum is euocetur, magnam in eius discessu iacturam faciat non solum Augustana Civitas, sed & illæ Iesuitarum sodalitates, quæ sunt in Germania, quibus is operam dat pro Magistro Societatis: & multi præterea mortales, quos partim presentia sua tuetur, partim reducit in viam. Quæ etiam fuit causa Collegio Augustanorum Canonorum, cupiente Cesare ipsum Canisium Legatum de Concilio Tridentum mittere, repugnandi, vehementerq; obsistendi, ne inde moueretur. Eadem me ratio de sententia deduxit, cum hominē istò venire mea causa peruellem: quod postea

Cardinalis Augustani litera. Quomodo ad Concilium Canisius vocandus.

postea munus Montalcinensium Episcopo viro
 primo delegavi. Sed quoniam tanti interest illum
 in istis actionibus interesse, rectè eius euocatio diffi-
 retur in id tempus, quod scribit Amplitudo tua.
 Non enim potest is Augusta sine maximo mulo-
 rum, ut leuissime dicam, incommodo abesse Quo-
 dragesima tempore: qui ne diutius quidem mihi
 detur istic postea retinendus, sed quam breuissimè
 poterit, remittendus in illam Domini messem, cui
 eius est opera necessaria. Sed quid optimum factu-
 sit pro vestra sapientia vos statuetis, quorum pre-
 dentissimo iudicio non solum æquisimo, sed et iam
 benignissimo animo assentiar: idq; & utile, & salu-
 re semper iudicabo, quod ipsi tum hac in re, tum
 aliis præterea decerneris. Amplitudinem tuam
 pio valentem, & incolumem esse, quam Deus ser-
 uet. Roma Tertio Nonas Ianuarij, 1562.

*Interest refor-
 mationi Ingal-
 Badiana Aca-
 demia.*

Interim nouo inito anno euocatus à Bava-
 Duce operam conferre iussus est ad Academiam
 Ingolstadianam nouam conformationem: ma-
 tumq; fatigatus, ut Collegium Straubingam con-
 dendum susciperet. Illam prope vnicam ægeri-
 mam Ciuitati restare opem. Pietatem ille Principis
 ex merito commendauit; rem tamē ostendit ne-
 sua

suæ esse potestatis, nec facultatem Societati præsentem adesse ad tam multas vno tempore colonias deducendas. Nec aliter Præpositus Generalis respondit: perq; sociorum penuriam factum est, vt præteruecto illo commoditatis articulo, Societas Straubingæ postea Sedem nunquam locarit. Vbi ieiuniorum solenne tempus affluxit, sacer Athleta vetus stadium noua contentione ingressus Euāgelicas conciones, quæ, vt supra demonstratum est, quaternæ in hebdomada ante solenneserant, quotidianas instituit. Superata autem propemodum fidem quantâ cura, ac præmeditatione, quot fufis ad Deum precibus, quanta afflictatione corporis præparatus ad dicendum accederet: gnarus videlicet neq; qui rigat, neq; qui plantat esse aliquid, sed qui incrementum dat, Deum. Et tamen aliis interea plurimis distinebatur occupationibus piis: Feriaq; sexta, ac Sabbato totos dies audiendis peccata confitētibus dabat, vt de nocturnis horis decerpendum esset, quod ad cudendam, limandamq; orationem, quod ad solennes preces conferebatur. Dum autem omnia Deo, & proximis, omnia mēti, & animo dantur, nihil corpori reseruatur, nimirum imbecilla

Quotidianarium concionarium morem Augu. st. inducit.

Qua præparatione concionaretur.

b

caro,

caro, cum diu robore sustentata spiritus durasse tandem non procul à meta, hebdomada ipsa maiore succubuit. Sed breui Deus piorum vota, miserorū necessitates respexit, vt explicitus morbo reponeret in Paschali lætitia quod fuerat in Parasceues mœstitia persoluendum. Extiteret enim ex diuina semine vberimæ, si vnquam, fruges. Mille amplius hoc anno, quam superioribus annis per sanctam Christi anastasiā ad diuinā pulas obseruatum est accessisse. Inter adiungenda ad Ecclesiam duo præcipuè spectandi fuere. Vbi ergo prænobilis, eademq; Comes, quæ quanquam discessura esset Augusta, & ad Hæreticos, vnderat, propinquos reditura, tamen fiduciæ tantum concepit, vt inter eos non desperarit, Christi beneiuuante, obtenturam in agnita veritate constantiam: & Patricius Augustanus, qui tota vita grauiter à Catholicis alienum gesserat animum, prognatus ex parente, qui Hæreticorum semper columen, & princeps habitus erat.

Vbi perfunctus est paschalibus officiis, obstiti non potuit, quin Patribus Tridentinis mosgereretur. Positis ergò ex itinere Oenipontani Collegij exordiis, Tridentum mense Maio perrexit.

*Ingens ex eius
laboribus anti-
marū fructus.*

*Ad Conci-
lium aduoca-
tus.*

Fuit tanti viri adeò fama inclyti, expectatiq; ad-
 uentus, & conspectus tum ceteris periucundus, Aduentus su-
 Cardinalem
 Hofium suat.
 tum miro modo salutaris Hofio Cardinali. Decū-
 bebatur optimus Præsul sanè grauitè, deque vita
 penè desperans ad exitum adornandum seriò iā
 curam adiecerat. At vbi Canisius aduenit, ita dul-
 cissimi conspectu amici, coniunctissimiq; com-
 militonis præsentia affectus est, atque adeò san-
 cti viri salubritate vir sanctus afflatus, vt omnis
 continuò languor abscesserit. Quod pro insigni
 Dei beneficio ipsemet Cardinalis nec mirari de-
 inde, nec prædicare desinebat. Occupationes cō-
 festim plurimæ, variæque ad Canisium quasi ag-
 mine conuolant. Occupationes
 eius in Con-
 cilio. Archiepiscopus Pragensis An-
 tonius de Muglitio, qui nuper ab longo interual-
 lo primus ei Ciuitati, haud nullo Canisij ipsius
 merito, studioque redditus erat, plurimum viri
 opera utebatur: longè plurimum Cardinalis Var-
 miensis, idemque è Concilij Præsidibus, quem
 nuper appellauit, Stanislaus Hofius: qui cum eo
 totum animum & intimos sensus, & quicquid ad
 priuata, publicaue attineret negotia, tanquam
 altero se communicabat. Ad hæc consilio adnu-
 meratus est Episcoporum, atque Theologorum,
 b 2 qui-

quibus demandata erat emēdatio Indicis, quem
 Romani censores de libris non legendis ediderāt
 Dixit & suam inter Theologos de Eucharistia sen-
 tentiam pari cum laude doctrinæ, atque mode-
 stia: quem ille successum, vt alios omnes, haud
 quaquam suæ vlli facultati, sed sociorum ap-
 Deum promeritis, & precationibus adscrip-
 Nihilominus tamen pro summo illo sui con-
 temptu videbatur sibi in eo sapientum Concl-
 velut anser inter Olores: vtque alibi loquitur
 nus ad lyram. Itaque paulò amplius mense
 denti versatus, cum & à Cæsare Oenipontum
 ab Othone Cardinali Augustam euocaretur,
 tissimus ipse ab omnibus ferè inuitis dimissus
 Oeniponti iam erat collegij firmans initia,
 Societatis Præpositus Generalis Iacobus Lainium
 ex Gallia Tridentum contendens Augusta tra-
 fuit. Mira Lainium Augustanorum Catholicorum
 rum excepit benignitas: sed omnium eo consp-
 rauere preces, vt Canisium ipsis suū primo quo-
 tempore restitueret: adeoque contendere, vt co-
 gerent polliceri protinùs redditurum. Itaque
 primum Oenipontum peruenit, missa omni
 cura redire protinùs Augustam iussit.

*Modestia, &
humilitas.*

*Reperitur ab
Augustanis.*

Exco

Exceptus est nunc quoque, & auditus maiore
quadam auiditate tanquam ex longo collecta
fame Præcipuè autem salutaris reuersio fuit Ana-
baptistæ grandæuo, qui bona ætatis parte in ea
hæresi consumpta, iam & partibus Magistri su-
sceptis Augustæ conciliabulum quoddam ex pa-
riter delirantibus domi suæ frequens habebat,
cœtumque omnem autoritate præcipua guber-
nabat. Cum autem præstans in artificio, quod
profitebatur (& solent Anabaptistæ in operibus
artium profiteri subtilitatem) idemque, quantū
monstrabat facies, extra hæresin, homo esset mi-
nimè malus, ab omnibus ferè diligebatur. Ergò
coniectus in vincula, cum Protestantes æquè, Ca-
tholicique certarent, vt ad partes perlicerent, &
ad suos audiendos Doctores inuitarent, prætulit
omnibus ipse Canisium: acturumque cum vno
illo pronuntiauit. Continuo Pater ad eum vna
cum Duum viro catholico venit. Disputatio in-
stituitur, sed modesta admodum, atque tranquil-
la, collationi propior; vt Anabaptista facilitate
Patris, & caritate plurimum caperetur. Denique
illapso diuinitus radio, ita permotus est, paula-
timque dedoctus, vt veritati manus daret: sectæ-

*Nobilem Ana-
baptistam con-
uerit.*

*Modestia &
Caritatis ad
conuersionem
efficacia.*

b 3 que

que impiæ capita in libello proposita chirographo suo configeret : ad extremum productus in curiam coram toto senatu omnes reuocaret, & execraretur errores, addito Sacramento nihil tale post hæc defensurum, aut crediturū. Canisius autem tot inter labores, & curas vt vna, eadēq; opera Ecclesiam vtrāque, & quæ triūphat in cælo, quæ militat in terris, demereretur, locuples Martyrologium accuratè compositū euulgauit approbatione magna, nec vsu minore. Ita nunquā exhaustus, nunquā delassabatur foecunda illa, & quæ ferrea caritas. Ita calami vires cum voce iūgebat.

1563.

*Gravissima in
causa reipub-
lica succurrit.*

Dum ita res è sententiâ fluunt Augustæ anni iam exorto seculi eius supra sexagesimum tertium euocatur à Ferdinando Cæsare Oenipontum grauiissima de causa. Quam supersedeo exequi pluribus hoc loco. Illud modò significarim, cum res ad Concilij tranquillitatem, & dignitatem laudis Apostolicæ pertineret, ac proindè ad publicam Christianæ rei pacem, ita apud Ferdinandum, cuius piam mētem consiliis parum opportunis per simulationem Reformationis auertere quidam conabantur, liberè, sapienter, ac demùm feliciter contendisse, vt Romæ Pontifex ex Cardinali Mo-

rono

rono cognita re, ad euntem ad se Franciscum Bor-
giam, qui Vicarius Societatem administrabat, be-
nignissimo complexu exceperit; impertiensque
benedictionē magnificē res à Canisio gestas Oc-
niponti commēdarit. Nec minor Cardinali fan-
cto Borromæo, & aliis approbatio, & gratulatio
fuerit, ac tota demūm Aula repleta suauissimo
odore sit, iucundissimoque sonitu Canisiani no-
minis. Is tamen vniuersa Romanorum sociorum
precibus tribuens, Agnosco inquit, beneficium Modestia Can-
nisi.
singulare, quo me hoc loco publicis negotiis im-
peditum prosequi voluistis; simulque pro me, &
Cæsare Deum Optimum Maximum estis preca-
ti: atque vtinam quod mei muneris erat, & Ec-
clesiæ dignitas requirebat, ita præstitissem sedu-
lò, vt quidam istic fortè prædicant. Agimus ta-
men gratias Deo, qui moderata ex turbulentis
reddidit consilia. In causa tamen Calicis nihil
eorum, quæ oportebat, obtinuit. De qua re pau-
cis referam.

Fuit illa per id tempus artium Satanæ vetera-
toria in primis, ac miserè felix, vt per Septentrio-
nis Prouincias diuinissimi Eucharistiæ Calicis po-
pulo euulgandi excitaret immanem quandam,

vt

vt honestissimè dicam, impatientiam. Quo
speciem religiosior cupido videbatur, hoc facili
ùs simplex multitudo circumueniebatur: hoc in
citabatur effroenatus. Enim uerò id speculati
cus Hæretici (quin & ipsi fecerant) in id maximè
vnguem infigere, id vsq; acriùs exulcerare clam
palam, omni ope. Id porrò agebant, vt vel fem
mota loco Ecclesiæ autoritate, cetera sensim
præcepta traherent, & assuetis ad contumaciam
ac seditiones populis, cum libitum foret, non
concirent turbas, vel satum ab se aduersum Apo
stolicam sedem odium in dies magis alerent, pa
pagarentque; vt segregati à vero Pastore, atq; c
stode greges lupis continuò præda fierent. Igitur
ita passim per eas Prouincias exarserat promiscua
um diuini calicis vsus extorquendi certamen
graues impendere motus opinio esset, si fortit
obstiteretur: adeòque fractos, ac desperatos Ca
sar, & Bauarus Dux, & alij Principes gerebant an
mos, vt erigere eos, & ad studium tuendæ religio
nis confirmare, atque admonere perperosum
esset. Nam præter Theologos, qui palam, ac pa
gnaciter ad eam rem connitebantur, alij passim
defendebant eiusmodi statu rerum de rigido, a
summo

*Hæreticorum
frans in sacris
calicis vsu sul-
gando.*

summo iure aliquid remittendum, ne foedissima
in tempestate velut in tranquillo viderentur sum-
mi Pontifices extrema sectati. Sed non satisfacit mihi, aiebat Canisius, humana isthæc pruden-
tia. Tempus est confitendi nunc ea, quæ ad Eccle-
siæ autoritatem vindicandam spectant: & si veri-
tas odium parit. Sed virtus circa difficilia versa-
tur. Nihil igitur nisi admoneri cupiebat à Præ-
positis suis quæ sibi insistenda via inter has amba-
ges esset, Patrum confidens affuturam precibus
opem cœlestem, ut intelligeret, vellet, ac posset
eius explere muneris partes, quod Christo Domi-
no, Ecclesiæque sanctæ id loci deberet. Agnouit
in Apostolico viro apostolicum pectus, quod
omnium solitudine Ecclesiarum tabesceret: in-
firmitatibus omnium ægresceret, omnium scan-
dalis vreretur. Quid ille non & lacrymarum, &
gemituum fudit, ubi post paulò vidit turbulen-
torum hominum postulationibus indulgeri? &
in dies maiorem patefieri fenestram ad Ecclesiæ
sanctæ autoritatem conuellendam, & sacrificiū
ipsum abolendum? Videbatur sibi videre stragē
sacrorum, & pessum ire omnia donec sublata
mente ad æternæ mentis consilia, se sequere pre-
hendens,

*Canisij con-
stantia.**Zelus.**Fides.*

c

hendens,

hendens, sed præpostere anxius sum, aiebat, fundati sumus supra Petram. Ita temporum calamitates faciebat sibi virtutum segetem: Zeli que sancti cultro confixus quotidie in odorem suavitatis Hostia viuens immolabatur. Nec dissimulorim apud Ferdinandum ipsum adeò contendit in his, quæ interesse pietatis existimabat, vt ex illodemùm gratia tanta contra sentientium studium non nihil detritum sit.

*Hæreticorum
sz cum Co. So.
cietatē probra.*

Non cessabant interim inuidiæ eius constantiæ gnari Hæretici (neque enim erat obscura) inuis vsque probris, ac maledictis eneruare, si possent, nominatim eius, & Iesuitarum autoritatem ac deformare famam. Martinus Kemnitius inter primos ea ætate fallaciarum architectos, primus quoque ferebat in linguæ intemperantia, & impudentissimè affingendis viro Dei criminibus quæ maximè inuentori ipsi conueniebant. Quæ tamen & vulgò spargebantur, & magnis sepe hominibus persuadebantur. At ea perpetuo ritus suo in beneficij, lucrique numerum imitator Christi reponebat, Deoque grates agebat, qui eum hortem hanc suam ab illaudatis huiusmodi vituperari sineret. Nimirum Satanam ferre non

ambrosii

possi

posse tantum lucis in tenebris Germanicis. Time-
 re regno suo, ideòque in odium omne conari tra-
 here, quos infestos experiretur. Existimabat Præ-
 positus Lainius optimam esse rationem maledi-
 cta eiusmodi refutandi illustrem rectè factorum
 constantiam, quemadmodum fideles olim Apo-
 stolorum Princeps alloquebatur: Sic est voluntas
 Dei, vt benefaciētes obmutescere faciatis impru-
 dentium hominum ignorantiam. Tamen, quia
 ad simplicium oculos longè positorum penetra-
 re exempla vitæ non poterant, faciendum Cani-
 sio putavit, vt Germanico sermone modestam
 apologiam, nec appposito nomine suo, (quo-
 niam erat commendanda societas) euulgaret:
 quod ille sedulò præstitit. Latinam autem sub-
 indè defensionem Iacobus Paiua natione Lusit-
 anus doctam, ac piam emisit. Canisius in his,
 quas diximus, apud Cæsarem curis magnam æta-
 tis partem Oeniponti egit: nec interim parcebat
 laboribus aliis, ad concionem non rarò dicens, ac
 domi (namque Collegium iam adolefcebat) fo-
 risque pietatem incendens. Aderant Oeniponti
 quinque Cæsaris filix virgines (Reginas vocabāt)
 grandiorum ex iis, quarum duæ postea Florenti-

*Optima ratio
 refutandi ca-
 lumnias,*

*Canis. Remissio
 suo responderet.*

*Additamenta
 eius laborum
 Oeniponti*

no ac Ferrariensi Ducibus; nuptum datae, audiebat confessiones, & animos integros, optimeque paratos ad pietatē instituebat. Earum etiam postulatu magna pompa, apparatuque, ipsismet ceteris Procerum magna corona spectantibus, ereptam Turcis virginem Valacham sacro fonte perfudit in Pentecoste, cum antea aptam tempori, ac caeremoniæ orationem habuisset.

*Sueuiam
euangelizans
perlustrat.*

Oeniponto dimissus vix Augustanis se ferendiderat, cum ad nouam expeditionem excitatus. Præfecto Sueuiæ Georgio Ilfungo euocatus multa perlustrauit ampla, ac peruetusta Monasteria velut in arentes agros tempestiuum circumferens imbrem verbi Dei. Nec dubitauit in Ciuitatibus quoque Lutherana præsentibus Hæreticis catholica personare tuba, haud sine audientium bono. Quacumque præterueheretur, conueniebant undique doctrinam, consolationem, & Sacramenta petituri circumcolentes orthodoxi viri, feminaeque. Accessit & opulenta Matrona, quæ quamquam in catholicam nupta erat familiam, à viroque, ac focru frequenter compellebatur, nunquam tamen ab Lutherana peste, quam cum lacte hauserat, parentesque sui ac ceteri eorum necessarij obtr-

*Nobilem ma-
tronam Catho-
licis restituit.*

obtinebant, abduci potuerat. Hæc repetenti iam Augustam Canisio facta obuiam honesto cum comitatu in curru sedens, rogare institit Patrem, vt ad se non longo diuerticulo vicinam in arcem adiret. Quod ipsum cum ceteri de comitatu instarent, omittendam non existimauit salutaris Venator nobilis prædæ occasionem. Adfuit in Arce Deus mulieri: cognouit errores, & eiecit, edidicit veritatem, & complexa est: peccata totius vitæ (nunquam enim erat confessa) apud Canisium deposuit: denique catholica facta & gaudiū in cælo Angelis peperit: & inibi domesticos summa voluptate compleuit. Qui festum diem, vt celebritate, quæ causæ consentanea esset, agerent, fecit Canisius, vt mūdati per homologesim pectora, sumptaque candida innocentia stola puri, ac nitidi ad diuinas epulas vna omnes accūberent. Illa autem ad Christi caulas redux ouicula nihil suos quanquam præclaros verita parētes, ac necessarios qui malè dolebant ab communi errore deductam, rectum pietatis callem cum perseuerantia magnoque progressu tenuit.

¶ Ceterum in tanta rerum caligine, ac corru-
ptela neutiquam deserebat suam causam cæleste

*Maleficarum
ex heresi pro-
uentum.*

Numen: sed insolitis quoq; documentis ad viam salutis, ruentes in exitium reuocabat gentes. Prodigij habebatur loco ingens turba maleficarum, quæ super flagitia infanda, & scelera, quæ perpetrabant dira mortalibus importabant damna, quemadmodum ipsæmet comprehensæ in questionibus fatebantur. Nimirum ea contemptæ pietatis vltima, & summe horrenda pœna est, eademq; irati implacabiliter Numinis documentum, extrema impietas. Ad Canisium venit Herbipolitano Præsule Friderico Cancellario, vrgens incoëptionem Collegij, quod peroptabat Antistes in ea Vrbe. Is, dum pessimum deplorabat Herbipolitanae Ecclesiae statum, narrauit paulo ante inter tumultum militarem extitisse sacrilegum Hæreticum, qui sacrosanctam Hostiam (honorandum dictu) nefariis pedibus proculcare non veritus sit. Nec ab Deo vindice vltionem diu moratam. Priusquam impiatos pedet efferret è Templo, brachium Monstro illi ictu sclopeti confixu, deinde cum domum recessisset, ipsum in semet conuertisse bombardulam, miserrimeq; periisse indignum, qui alio conficeretur, quàm se ipse carn-

Sacrilegi militis pœna

carnifice, vt esset Iscariothæ Iudæ confors in pœna, qui fuerat æmulator in scelere.

Duodecimo Kalendas Nouembris Vrsulæ sanctæ consecrato die, initium factum est Dilingani Collegij ipso præsentente Canisio, qui & præclara Oratione de sancti Hieronymi laudibus, cui sacra Academia est, exornauit initia. Aderat etiam Hieronymus Natalis Prouinciæ Germaniæ hoc tempore Visitator. Anno in sequenti ipsa in Societatem Academia tota Dilingana translata est. Tradidit, qui fundauerat Cardinalis Otho, Præsul Augustanus: qui in tabulis, quas postea confecit de ea re, commotum se plurimum ad id consilij capiendum profitetur diuturna cognitione, consuetudine, & experientia, quam cum Claudio Iasio docto, atque nunquam satis laudato viro habuit; nec non (ita ad verbum loquitur) cum eximæ pietatis, ac doctrinæ viro Doctore Petro Canisio, qui in Ciuitate, & diœcesi mea Augustana incredibilem fructum in conuertendis Hæreticis, & stabiliendis Catholicis, & aliis nunquam satis admirandis, & probandis operibus continuè, indefesse, & laudabiliter longo tempore peregit. Ceterum Visitator Natalis sub felicibus Canisij auspici-

Dilingana Academia Societati traditur.

Cardinalis Augustani de Canisio nobile testimonium.

*Diuiditur pro-
vincia in duas.*

*Canisius VVi.
senhornium
excolit.*

auspiciis, maximeq; manu eius & opera eo iã vi-
dens excreuisse prouincię molē, vt curã vel sui pa-
rentis iã nimiũ fatigaret, simul vt Canisio, qui au-
tor huius cõsilij fuit, tantoperè in animarũ studi-
occupato laborum partem detraheret, ex vna ge-
minam fecit: & alteram, quę Collegia continebat
tria, Pragenſe in Boëmia, Tyrnauienſe in Hunga-
ria, Viennense in Austria, vnde & ipsi Prouincia
Austria nomen factum, Nicolao Lanoio deman-
dauit: alteram Germaniæ superioris nomine In-
golstadianum Collegium, & Monachienſe, tum
OEnipontanum, ac Dilinganum complexam
Canisio reliquit. Qui rebus Dilingæ constitutus
VVisenhornium excurrit dominorum rogatus
(Georgij Fuggeri, & Vrsulæ oppidũ erat.) Et quo-
niam longas eo loci moras alię curæ non dabant
posteaquam aliquot homiliis communiter op-
pidanos excoluit, rem velut in compẽdium ma-
surus per Vrsulam ipsum adduxit Parochum, vnde
Augustam profectus ad normam se beati Ignati
exerceret: quem Canisius ipse, & Elderenus accu-
ratione ea percoluerunt, tanquam in vno cum
etum populum erudirent. Quanquam & alio
Vrsula deinceps, ac porro alios ad eandem exerci-
tatio

tationem Oppidi eius sacerdotes misit. Interim vulgari cœperat Augustæ pestilentia lues. Tempore vsus est Medicus sacer, vt ex formidatis corporum malis animorum sanaret morbos. Dedit inter cetera operam, vt ad pestem auertendam instaurarentur supplicationes publicæ, quæ Hæreticorum impietate obsoleuerant: habitæq; sunt modestia, ac pietate magna Catholicorum, fremerent licet impij, & quidam procaciter deriderent. Exhortantibus deinde amicis Canisium, vt tempestiuo secessu incolumitati suæ caueret, Ego, inquit, absque sinistro rumore, prauoque exemplo muneri meo deesse, cathedramq; deserere nullo pacto posse videor, præsertim cum sacri aduentus tempora instent. Sunt qui pro Ciuitatis frequētia, & morientium numero haud sæuum admodum putent malum: eoq; sibi non admodum caueant. Atqui, si minus illi contagionem metuunt, quia leuem opinantur: nos nihil metuimus, quia bonum habemus Dominum, qui nos conseruat, ac protegit in hac messe minimè negligēda. Perstitit igitur in statione, & opere; nec boni Domini clemētia constātem seruū fefellit.

Instaurat Augustæ supplicationes publicas.

Constantia pestilentia tempore.

Vbi primum noui anni exortus intermissionem

d nem

1564.

*Dilinganos so-
cios consolatur.**Difficile concii-
antur Ordi-
narij Concio-
natoris, &
Prouincialis
officia.*

nem concionis nonnullam attulit, Dilingam ex-
currit ad constitutionem domesticæ disciplinæ,
cum in recenti Colonia, & magna magnorum
laborum varietate non deessent, quos humani
imbecillitas fatigaret. Habuit per aliquot die-
bus singulis prouidus Pater paternas, ac reli-
giosas cohortationes: adhibuit, & sermones pu-
uatos: erexit afflictos: incitauit bene currentes:
tum deniq; Collegium rectè composuit magnum
cum animi sui, tum sociorum gaudio, commu-
nique gratulatione. Eodem postea modo ex-
rens identidem ad Collegia, ac subinde recurrit
Augustam, & statas ad populum conciones in-
terferens, Ingolstadij quoque, atq; Monachij
inspexit, & ordinauit, omnibus factus omnium
quoad connitendo assequi poterat, duo inter
diuersa munera, vagum, & quasi ambulatorium
Prouincialis Præpositi cum statario, ac fixo ordi-
narij Ecclesiastæ concilians. Nec vllum ærum
si genus operis è pietatis re offerebatur, ad quo
Caritas illa interrita, & immensa non protin-
exardesceret. Versabatur in summo discrimine
Bauariâ Inferior, tumultuantibus populis Calicem
impetrandi libidine, & ad Concionatorem O-

nem

b

tembu

temburgensis Comitibus confluebant turbulentis declamationibus per nomen liberandæ conscientia seditionem cientem. Ei periculo ut succurreret Dux Albertus, aliquot de Societate impigros, minimeq; timidos sacerdotes poposcit, qui fluctuantem prouinciam apostolico ritu, ac spiritu percurfarent. Erat expeditio sanè periculosa inter tumultuantes rusticos; erat plena ærumnarum: eadem tamen foecunda spei, opimam animarum promittens segetem. Eo Canisius, cui laborum ex æquo, & animarum sitis suam ante omnes ad id muneris operam detulit, modo Augustani commeatum darent. Sed Dux ipse, eiusq; consiliarij demirati constantiam, & alacritatem, profectio, & opere obstitere, differentes nequaquam eo tempore deserui Augustam oportere: sed veriti, opinor, Reipublicæ tantum columen grauiorem in casum offerre.

*Zelus Canisij,
& animi mansuetudo.*

Verum enim vero non fuit procul, ac foris quærenda crux militi, præconiq; Crucis. Indignatus acerrimè Satan optatissimum tot annorum in clarissima illa Ciuitate pietatis successum, q per satellites suos manifestos sæpe tentarat, nec vnquam tenere adhuc potuerat, ut præclaro ali-

*Exercetur eius
patientia, &
mansuetudo.*

quam cursui rerum earum obtruderet moram, id non leui ex parte fraudulenter effecit, per quos minimè oportebat. Vtebantur ad sacra siue facienda, siue comunicāda cum populo Canisius & socius eius Guilielmus Elderenus templo Canonorum. Cumq; in dies & numero, & dignitate mysteria, & disciplinam ab eis petētium manus augeretur, è ludimagistris quendam, itemq; vnum è Parochis duces turbarum memorant extitisse qui verebantur, ne Collegio paulatim inducto, quod serio iam tum agebatur à Fuggenti de suo ipsis splendore, ac quæstu aliquid deperiret. Sic enim comparatum est vitio ingenij humani, vt priuatæ rationes non rarò ante publica habeantur. Eo demum excessit res, vt omni profusus sacramentorum administratione, & apostolicorum Priuilegiorum vsu Patres interdicerentur in æde princeps; deq; amouendo ab suggestu Canisio ageretur, causantibus frequentes eius peregrinationes: quas inter, plebes magno incommodo diuini verbi pane fraudaretur. Scilicet permittebat hæc Deus, vt per trita Sanctorum vestigia duceret seruum suum, probaretq; per omnia, ac notiozem, clariozemq; faceret inuictam eius animi

mi patientiam, & inexpugnabilem caritatem. Nulla vnquam minus honorifica in aduersarios circumspecto illo ex ore vox excidit: nullum ex vultu, siue aliunde commotionis documentum, ac stomachi emanauit: nihil deniq; aliud, nisi dolebat Satanæ per eas fraudes haud sanè exigua lucra. Quippe cum continuo summa Patres verecundia ab sacris impertiendis destitissent, ingens lætitia creata Hæreticis est; grauisq; adeò inter Catholicos coorta offensio, vt audirentur passim acerbæ expostulâtium, & incusantium voces: quique modestissime loquebantur, ij quererentur, autores illius procellæ homines, munere suo nec perfungi ipsos velle, nec alios pati perfungi. Suscepit acerrimè causam Antistes, nec modo per se, suosque, consensionis viam omni ope tentauit, sed etiam à Pontifice Maximo literas Pio IV. ad Canonicos impetrauit: quæ fuerunt tales.

Dilectis filiis Decano, & capitulo
Ecclesiæ Augustanæ.

Dilecti filij salutem, &c. Ad nos, & hæc sanctam Litera Pontificis ad Canonicos Augustanos.
sedem per hosce annos peruenit bonus admodum,

d 3

¶

Et gratius odor fructuum, quos ex dilecti filij Petri
 Canisij, Et aliorum Societatis Iesu professorum o-
 pera Augustana Ciuitas uberes, Domino cooperante,
 te, percepit. Auditum enim fuit, quam multi He-
 retici ad Ecclesiam Catholicam eorum doctrina-
 hortationibusq; reducti sint: quantumque Et ad-
 menti, Et solatij Catholicis ciuibus afferre con-
 uerit fidelis eorum opera, ac diligens ministerium.
 Ea nos, sicut leti audire antea consueuimus, ita
 sine dolore nuper audiuimus humani generis bo-
 tam pia, Et salutaria opera impedire coepisse. Eius
 enim instinctu, Et improbis maleuolorum quorundam
 sermonibus factum esse, ut animi vestri ab
 Societate alienarentur. Quod eo grauius ferendum
 est, quia ea res non solum inchoato Dei operi impe-
 dimentum allatura est, sed paritura etiam dissi-
 dium, Et scandalum inter uos, Et laicos Catho-
 cos, atque Heticorum animos auertura. Quibus
 offensionibus, Et scandalis nos pro pastorali officio
 obuiam ire volentes, deuotionem uestram hortamur,
 ut ipsum Canisium, Et alios ex ea Societate
 pristina caritate, Et beneuolentia complectamini,
 eosq; diligenter tueamini, Et quo quam plurimum
 proficere possint, tum uerbo Dei dicendo, tum mi-
 nistran-

Commendat
 et Societatem
 ac nominatim
 Canisium.

nistrandis sacramentis, non iis modò ministeriis, que illis ab Apostolica sede permissa sunt fungi eos liberè pati amini, sed etiam favore eos, & studio vestro iuuetis: eaque in re Venerabilis fratris nostri Cardinalis Augustani Antistitis vestri voluntati obsequamini: apud quem, si quid aduersus eos proponere volueritis, querelam vestram tanquam apud Ordinarium vestrum deferre debetis. Datum Roma apud S. Marcum sub annulo Piscatoris, die ultimo Septembris, 1564. Pontificatus nostri anno quinto.

Tandem ita confecta res est, vt Canonici scripto conciperent, quas ad concordiam conditiones amarent. Postulauere, vt ab sacrorum administratione posthæc Patres in primario ipsorum templo abstinere: in alio autem quouis ea pro voluntate Episcopi præberent. Canisius cathedram obtineret, sed ita vt cum ipsis, tum societati integrum esset, cum quid alterutra pars mutatum vellet. Quandiu autem id muneris obtineret Canisius, ne quo iniussu ipsorum, nec nisi substituto idoneo vicario, proficisci fas esset. De cetero sincera porrò, & fraterna caritas vtrinque salua cōstaret, positis priuatis studiis: & antè omnia caue-

Concordia 78.
dintegratus.

cauerent Patres, ne quid aduersus Canonicos dicto, factouè priuatim, publicèue committerent. Studiosissimus pacis Canisius valdè controuersiarum sine lætatus est, ac spem etiam ingressus fore, vt Deus, qui ex tentatione prouentum facit hac ratione sensim viã inueniendo templo aperiret, in quo solemnia sibi munia liberior societate Ciuitatiq; vtilior exerceret. Itaq; non modò conditionum nullam reiecit, sed etiam demonstrauit nihil societatem suscipere libentiùs, quã quã pacis, & concordiaẽ essent: ac proinde gratias agentes agere, quod in pristino caritatis loco habere ipsos benigneque complecti velint. Seuerè ea modestia vsuros, eaque verecundia, quæ ipsorum venerabili Collegio iure deberetur. Vellent & ipsi minimæ huius familiaẽ homines quocunque degerent, quocunque diuina facerent loco commendatos habere. Hæc literis comprehensa quo firmiùs sancirentur, Cardinalis publicè in vtriusque partis conspectu recitari, suoque communiri signo voluit. Sed ex templo nouæ molestia ex veterum sine cooriuntur. Dum alia quaritur sacra ædes, in qua Patres suis muneribus fungerentur, proximi quiq; sacrorum hominũ tum

Satana

Satana instigante, tum prægressis motibus excitati eorum vicinitatem refugiebant. Itaque aliquandiu ædis sanctæ Catharinæ copia facta: cum ne ibi quidem liceret quietis esse, optimus Cardinalis facellum suum in eos vsus ornauit, ac tradidit.

Inter hæc ad commune bonum Germaniæ duo Canisius Romæ curauit haud leuis momenti; primum, vt quoniam in Academiis Italiæ Germanorum multi religione corrupta Doctorum insignibus ornabantur, & armis instruebantur, vnde grauius postea in Ecclesiam sanctā gererent bellum, caueretur Pontificio diplomate, ne quos ad id genus honores extra quam quorum de religione incorrupta constaret, prouehi ius esset. Deinde, vt quoniam pro Academiis corruptela non pauci bonorum, & orthodoxorum adolescentium inter sapientiæ studia variis modis & ingenia deprauabant, & mores, emendandæ, constituendæque in Academiis disciplinæ ratio aliqua iniretur. Id posterius haud perindè impetrabile fuit. Ad prius amoliendum incommodum Diploma Pontifex edidit, quo qui Doctorum titulis cohonestandi forent, eos ex concepta formula

*Professio fidei
in Academiis.
Canisij studio
inducitur.*

e

mula

Excurrit Herbipolim.

Nimum sibi asser.

Modestia eius.

mula iussit religionem catholicam profiteri. Ita Canisius & presentibus, & longè positis, nec suorum tantum ævo, sed & posteris consulebat. Per Augustinum Herbipolim quoque excurrit accersitur Episcopi ad Collegium festinantis. Perque eam occasionem ad populum pro concione, quod solebat publicæ utilitatis euentu, egit. Quocumque enim ferretur, non secus ac sacra illa nauis infirmitatis perferebat esurientibus populis, & gratuito diuidebat panem vitæ: adeò quidem se se, humanamque oblitus infirmitatem, vt monendum Lainio fuerit, videret vt rationabile obsequium suum faceret, afflictoque corpori ita moderaretur, vt sacrificium sale condiret. Cui vir germano candore, & antiqua simplicitate, non vt quidam superba modestia magnitudinem infitians, aut eleuans ærumnarum, sed accusationem amplians, clausula illa respondit. De moderandis meis laboribus paternam admonitionem non possum non reuerenter amplecti. Vtinam ego discretionem virtutum Matrem in re vlla tenere possim, qui neque mihi, neque aliis satisfacio sæpe. Sed spero tamē meliora intercedentibus pro sanctis Patrum precibus apud diuinam Maiestatem.

Prin

Principio anni quinti & sexagesimi Iacobus ipse Lainius secundus Societatis nostræ generalis Præpositus mortalitatis cursum absoluit Romæ. Ea causa in urbem cum vocaretur à Patribus de more Canisius, ad nouum creandum Generalem, Cardinalis Augustanus id simul cognouit, non modò coram, sed & libello explicatis, traditisque rationibus etiam, atque etiam institit, vt profectionem eam excusaret, quod sine graui religionis detrimento Germaniam deserere eo rerum articulo nequaquam posset. Decesserat paulò antè Ferdinandus Cæsar, successeratque in Imperio Maximilianus: qui tametsi præclara dederat documenta pietatis, & in religionis catholicæ conseruationem solennibus verbis iurauerat, tamen excessu Ferdinandi ingens damnum factū sapientes opinabantur: & Augustæ Imperij concilium admodum periculosum imminere. Eam ob rem tanto Cardinalis opere vt Canisium retineret adnitebatur. Sed nescius ille vllam vitæ suæ nisi obedientiam, sequi normam, ad rationes eas, atque obtestationes omnes, vno hoc verbo respondit, quod Deus per Præsides meos decrerit, id faciam. Tum Cardinalis ad Franciscum Borgiam

Obedientia.

Litera Cardinalis Augustani.

socie-

societatis generalem Vicarium literas hasce dedi-
de Canisio.

Pater Canisius significavit mihi in urbem se se
vocari ad novi Praepositi creationē, quod quā-
quam prudenter factum aequum est interpretari
visum tamen est mihi Paternitati tuae exponere
quis apud nos rerum sit status. Catholici Principes
paucos apud se Theologos habent, qui cum integra
doctrina spiritum rectum, ac feruens studium reli-
gionis coniunctum habeant: ita ut cum graues in-
cidunt casus idonei, ac parati sint ad ipsos Prin-
ces confirmandos, & quae ex usu, & dignitate Ec-
clesiae sanctae sint, liberè eis suggerenda: quod quidem
egregiè à Patre Canisio praestari notum est satis,
quidem cum in memetipso expertus sum, tum in ma-
luis multis Proceribus planè comperi quanto arde-
re, quanta & caritate, & Christiana sapientia
gotiatus semper sit sua talenta, praesertim in Com-
itiis, & consentibus Imperij. Quod si quando eum
opera opportuna fuit, ut semper fuit, facile est in-
telligere in cōventu, qui proximè est habendus ma-
ximè & opportunam, & necessariam fore. Quippe
non Protestantes modò, sed etiam Catholicorum
quidam comparant se se, cumq; ipsis Protestantibus

Quam necessa-
ria Germania
Canisij praes-
entia.

bus conspirare videntur, ut in eo conuentu agant, efficiantq; ut multa religionis capita, atq; Ecclesie precepta, quæ ipsi voluntarii iuris putant esse, post-hac pro cuiusq; voluntate, & arbitrio, sicut afflatus sibi quisq; videbitur, obseruentur. Ergo quoniam in rebus huiusmodi decernendis tractanda erunt res summi momenti, sic habeto Pater, Canisium in existimatione ea apud Germaniæ Principes esse, ut si prasens adsit, monitis suis, acribusq; cohortationibus, tum doctrina, ac sapientia sua, ad hec eloquentia, & concionibus, deniq; sincere sanctitatis exemplis immensum, longeq; amplius, quam cogitari queat, promoturus sit, maximè apud Moguntinum, ac Treuirenses Electores, & apud Herbipolitanum Episcopum, ac Principes alios, qui plusquam facile creditu sit, Canisio tribuunt.

Hæc Romæ Vicarius Borgia cum accepisset, & deliberationem ad Patres reiecisset Germanos, nihil opus deliberatione fuit, dilato proximū in annū Imperij conuētu. Itaq; Canisius, vbi quadragenarium dicendi pensum Augustæ persoluit, in Italiam venit: tum quoque Othone Cardinali literis, psequente suppliciterq; pugnante, ut primo quoque tempore redderetur Germaniæ, quod in

Romam Venit
ad creandum
Generalem.

detrimentum religionis inæstimabile absentia eius viri per eas oras cederet. Verebatur videlicet nequam partem administrandæ societatis, vnde Romæ teneretur, Patres ad eum deferrent. Quo ipso crediderim Patres respectu motos vt ingratiuissimis demandandis muneribus præsertim assistentium, cum præterirent. Quamquam non aliarum Prouinciarum Patres, ac nominatim Lusitaniani defuere, qui sibi Prouincialem eum expeterent. Creato Præposito Generali Francisco Borgia, Pontifex Pius quartus arduam Canisio peregrinationem iniunxit: vt Tridentinum Concilium, quod iam cœptum erat promulgari, ad Ecclesias Germaniæ deferret, & Dynastas Catholicos, additis propriis mandatis rerum, quas apud quosq; ageret. Adiecit & Borgia titulum, ac potestatem Visitatoris in Societatis Prouincias tres Rhenanam Austriacam, & Germaniæ superioris, cuius ille potestatis pro sua modestia nusquam vllam attigit partem: nisi si quid vsquam consilij instar subiciendum fuit.

Igitur vbi primum licuit, ab Vrbe cum vno duntaxat viæ comite profectus, die Nouembrii 21. Coloniam attigit. Sed quoniam à Pontifice ad Se-

Mittitur à Pio
IV. ad Ecclesi-
as GERMANIA.

ad Senatū Colonienſem expectabat literas, nulla
re Coloniae acta, dum eae literae perferrentur, No-
uomagum in Patriam ſuam excurrit. Iniquum
enim erat, qui apoſtolicam ſalutationem ad alias
circa perferebat Ciuitates, vt præteritam faceret
ſuam: nec conueniens erat, vt quo fructu alienae
tot Prouinciæ alebantur, eum parens, alrixq; ter-
ra non deguſtaret. Conſpexere Ciues ex tanto in-
teruallo alumnum ſuum a deo virtute auctum,
famaque nobilitatum, qua gratulatione par erat.
Senatus ipſe quanquam non vſquequaq; Catho-
licus honorifica ſalutatione, & honorariis donis,
quibus magnas perſonas ſolet, excepit. Hæſit ille
ferme dies octo Nouiomagi. Quo tempore & la-
tina oratione diſcentes in gymnaſio, cum Cano-
nici, ludique Magiſtri omnes, ciueſq; frequentes,
qui latine callebant, auditum confluxiſſent, do-
ctè, grauiſſeque ad veræ ſapientiæ laudes inflam-
mauit, & in ſummo templo ad multitudinē ver-
nacula lingua ſemel, atque iterum perorauit, Ci-
uium tanta frequentia, vt eo minus ſit omnibus
factum ſatis, quod omnium ad aures aduehere
pias merces vox interuallo fatigata non poſſet.
Descendentem autem è ſuggeſto ita obſeruabat
multi-

*Nouiomagum
reuiſit.*

*Quam multa
ibi eui, quanto
exemplo ibi
geſta.*

multitudo, intentisque oculis prosequeretur ab-
euntem, ut fieri assolet in raris spectaculis. Sena-
tum quoque remuneratus est de sua copia Catho-
licus Doctor, libera modestia, studioque peraman-
ti adhortatus ad Catholici cultus integritatem
sed præcipuè ad minimos Christi cohortandos
pascendosque cum animi, tum corporis cibo ca-
ram vertit. Certantibus enim propinquis, & affi-
nibus numero magno, quis suas ad epulas veni-
randum hospitem primus deduceret, inuitatio-
nem omnium sic ipse accepit, ut iuberet singulos
in Xenodochium quæ quisque pararet deferre: e-
demque loco simul omnes elutis confessione ani-
mis ad diuinam mensam accumberent, tum su-
etiam Christiana caritate corporibus leuamenta
in communi præberent. Quod probatum cum
esset, ipse eodem loco verbi diuini dapes pauperi-
bus præbuit, tum omnia quæ affines, cognatique
pro se quisque abundè contulerant, cum modico
ipsi gustassent, dierum multorum subsidia, & hu-
laritatem reliquit: nihiloque min⁹ inuentum ho-
caritatis Ciuitatem exemplo, quam inopem tur-
bam lucello commouit. Porro quod ab id genus
officiis otium fuit, id omne expiandis confessio-

ne ani-

ne animis, componendis inter ciues grauibus diffidiis, priuatim cohortandis ad fidem, singulari cum pietatis prouentu consumptum est. Inde reuertenti Coloniam, ex itinere etiam concionandum fuit. Sæpe enim vix equo descenderat, cum suggestum in scendere cogebatur, nec ante corpusculo suo terræ panem inueniebat, quam panem cæli hospitem populorum animis ipse fregisset. Ad Guilielmum Iuliacensem Principem postridie quam Coloniam venerat, ire perrexit: nihil deterritus, cum quidem ingrueret bruma, siue locorum iniuriis, siue inclementia temporū. Aberat Princeps: quare ad Episcopum Osna-
 burgensem Pater diuertit. Apud eū summis precibus <sup>Osna-
burgum
adit.</sup> binas hebdomadas, eoq; amplius coactus est moram facere cupientem de religione multa conferre. Productus est illico in sacra rostra: Domini- que natalitias ferias quotidiana dictione Osna- burgensi populo sanctiores, lætioresq; fecit. Collegium Societatis optabat Episcopus. Sed cum præcipua quæque per Lutheranos gererentur, planeque perturbata iaceret religio, haud suppetebat facultas, vnde pia vota producerentur ad exitum.

f

Agebat

1566.

*Et Ducem
luacensem.**Colonia multa
pro pietate ge-
rit.*

Agebat iam nouo allapso anno apud Ducem
Guilielmum, cum nuntius perfertur, ex huma-
nis Pontificem excessisse. Nihilò secius quæ at
illo habebat mandata Duci exposuit, plurimum
hortans ad veri explendum, germanique catho-
lici officium, ac nominatim in amplis illis, ac pre-
claris ditionis suæ Prouinciis, ne Sectariorum cor-
ruptelis locum daret. Promisit Augustam se
uenturum ad comitia, causamque religionis
quoad verbo Dei foret consentaneum, pro vita
gesturum: quod Canisio verbum haudquaquam
in plenum arrisit. Reuersus inde Coloniam cum
Senatu, atque gymnasio multis de rebus egit ta-
to cum successu, vt magnificè, & omni laude,
ope omni dignam Ciuitatem eam prædicet, quæ
diu licet prope orba Archiepiscopo, & vndique
circumfessa, & oppugnata ab Hæreticis, nec val-
dè purgato munita Clero, perstaret tamē immo-
bilis, suoque retineret iure nobilem titulum, vt
Felix Colonia sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidelis fi-
lia, & diceretur, & esset. Ergò cum explicasse
Pater Studium, & amorem aduersus eos Pontifi-
cis Maximi, quamuis iam decessisset, se se respon-
derunt Romanis Pontificibus summam debere

vene

venerationem, & obedientiam, eamq; in omne posterum tempus summa voluntate declaraturos. Deinde haud grauatim receperunt facturos se se, quæ Pater postulauit ad suum aduersus religionem studium magis, magisque declarandû. Nec prolixi, ac liberales fuere magis verbo, quàm re. Vti ille rogauerat, decretum est in Senatu, vt pestilens quidam Pædagogus, qui complures opulentos, ac nobiles adolescentes priuatim instruebat, protinùs deiiceretur ex eo periculosissimo munere. Vt libri, qui catholicâ integritatem vitiarent, interdicerentur. Vt nullus omninò concionatoribus locus, nullus daretur Magistris, quorum religio suspecta esset. Academici oblatum sibi Pontificio signo communitum Concilii Tridentini exemplar magna cum reuerentia excepere: simulque spondere ad illius præscriptum, ac normam, vbi præsertim de Academiis generalibus agitur, cuncta composituros. Ad hæc Theologorum iuxta, ac Philosophorum collegia ex recenti Pontificis lege sanxerunt, ne literarij gradus, & honores cum quoquam, nisi prius religionem ex Romana regula professus esset, communicari liceret. Hæc maximè delectarunt.

Canisium caritatis erga se, & obseruantiaē documenta. At illine humana quidem omiserunt argumenta, ac pignora, quibus honorare solent magnos hospites solennibus missitandis donis. Abiit deinde Treuiros, ac Moguntia, rerumque gestarum summam ad Præpositum Generalem perscripsit his verbis.

Nuntiat P. Generali suam peregrinationē.

Dominus Iesus ubique nobiscum per sacrificia, & preces R. P. tue, & Patrum omnium, quibus in primis cupio commendatus esse. Gratias autem ago Deo, qui vires hactenus dedit ad hanc peregrinationem quatuor hybernis mensibus conficiendam. Sentio interim aliquot ab hinc diebus debilitatum esse mihi vires, & solitum abesse vigorem. Fiat nobis Domini voluntas, qui nos obedientiaē sancti filios in vita, & morte esse concedat. Spero denique difficile fore R. Paternitati tue, ut rationē reddam sciscitantibus de munere meo suscepta legatione. Conciliaui Apostolicæ sedi animos Prelatorum, præsertim duorum Archiepiscoporum Moguntini, & Treuirensis: nec non Episcoporum Herbipolensis, & Osnaburgensis. Cum aliis quibusdam egi per litteras ob varias causas. Commendaui præterea illius publicationem, & executionem Concilij Tridentini.

ni. Proposui consilia, quæ ad Catholicam religionem conseruandam, & promouendam non parum habent momenti in hoc rerum Germanicarum statu. Illi vero non modò humaniter, sed etiam reuenter exceperunt omnia. In hac peregrinatione sum sæpè latine concionatus, ac sæpius etiam germanice. Hyemis, & viarum incommoda nobis non defuerunt, sed à grauioribus periculis liberauit nos Deus, & amicos subinde fauentes dedit, vt etiam Sectarij nos nõ grauatim audirent, cum rationem fidei Catholica redderemus. Peto interim veniã à summã bonitate, & Paternitate tua, quod bene gerenda rei occasione non diligentè quaesierim, & presentem non felicius obseruauerim, neq; vel mihi, vel aliis, vt par erat, inseruierim, cum in hoc peregrinandi genere sim hætenus nihil versatus: quam ob rem libenter amplectar quamcumq; mihi pœnitentiam adiunget Reuerenda P. tua, quæ diuinam misericordiam mihi magis ac magis conciltare dignetur. Moguntia 28. Ianuarii.

Modestia Ca.
nii.

In hoc excursu illud præter cetera obseruauit & scripsit in Urbem, ex vsu religionis fore, vt Episcopis, qui vicinos haberent, magisq; infestos Hæreticos, darentur etiam num viuus Coadiutores,

Hæreticos Episcopatus inuadunt: Unde religionis existit.

res, ne post excessum illorum ob periculosa studia in comitiis, quæ ipsimet facile perturbant, & corrumpunt Hæretici, in eorum denique, qui se suosq; per vim, ac fraudem intrudunt, miserimæ Ecclesiæ potestatem ac tyrannidem venirent. Sic Episcopatus quinq; in Marchionatu Brandeburgensi, sic in Saxonia tres amissos. Idcirco agēdum cum Cæsare, aliisque Catholicis Ordinibus, ut strenue coërceretur inexplibilis Hæreticorum rapacitas, qua Episcopatus inhiant, qua nulla sit capitalior Germaniæ pestis. Atq; has, aliaq; graviores ob causas providendum Pontifici, ut ad Comitium Augustana Legatum magni pectoris destinaret. Magni fecit hæc monita, qui Pio Quarto successerat in Apostolica sede, Pius Quintus; & in ea Comitium Legatum destinavit Io. Franciscū Comendonum, cui & nobile Theologorum patris Societate Hieronymum Natalem, & Iacobum Ledesmaim adiunxit: qui coniunctis cum Canisio studiis excubarent, dimicarentq; pro Catholicis sacris. Id quoq; idem Canisius haud dubio divinitatis instinctu, ut exitu compertum est, postularat: Habebat sanctissimus Pater in animo peregrinationem illam à demortuo Pōtifice deman-

Sollicitudo Canisij de Comitibus Augustanis mirè opportunè.

mandatam confirmare Canisio; sed & ipsemet
fatebatur in eo munere nihil se præter obedi-
tiam reperire, quod in suam quidem personam
quadraret; ac verebatur ne sermonum causam
vndecunq; captans curiosorum hominum gar-
rulus, conflandæ inde Societati inuidiæ, tanquã
in publicarum se rerum administrationem im-
mittenti, occasionem arriperet. Ob eam cautio-
nem, nec eo minus, quod aptiora sibi rebatur hu-
miliora munera, rogauit Patres Romanos, quod
tamen salua vsquequaq; obedientia fieret, effice-
rent apud Pontificem, quod effecere, vt ab ea pro-
curatione liberaretur.

Instabant iam Comitia, & magno studio re-
uocabatur Canisius Augustam. Quo cum aduo-
lasset, veteri instituto in templo principe Ieiunij
magni tractu conciones ad populum habuit tot
alias inter occupationes, vt prope miraculo esset,
quemadmodum hominis vnus infirmitas tam
multos, tamque graues caperet, aut sustineret cu-
ras. Idem Imperatricis rogatu semel quoque per
hebdomadã verba faciebat ad germanas ex eius
Aula Matronas, ac Virgines. Idem Pontificio Le-
gato Commendono aderat frequens, à quo & ad
animi

*Eius submis-
so, ac modestia.*

*Augusta plu-
rimum, &
maximo fructu
laborat.*

animi sui expiationem adhibebatur. Aderat Cardinali Othoni, Præsulibus Moguntino, ac Treuirrensi, atq; aliis fermè omnibus, qui iam conuerant Magistratib. sacris. Sed sanctiore hebdomada increbuit æstus laborum, cum Pontificium Iobelæum ad Comitiorum felicem exitum sapientia, viq; sua sic promulgauit, vt & quamplurimos ad participandum impulerit: & Feria quinta, ac sexta de Christi Domini acerbissimis cruciatibus ter instaurata concione ferme octo horas impleuit cum inter concionem alioqui frequentissimã, Hæreticorum nobilium caterua magnè cupidè audiret. Deniq; cum Hieronymus quoq; Natalis, & Iacobus Ledesma, præterque eos, sacerdotes alij duo de Societate ad legendam messis libertatè religiosissimo illo tempore accersiti strenue collaborarent; nec Germanis modò, sed & Italici, Hispanisque certatim se offerentibus operam naueretur; ita celebratum est Pascha, vt præclarè de se exemplum Catholici aduersariis quoq; præbuerint.

Perniciosa Hæretici Catholici tentant.

Interim Comitia ex bono satis exordio haud felicitate pari progressa, ingentem piis formidinem, & curam iniecere. Coniunctis opibus Protestantan-

testantes, & tanquam communi quodam furore perciti contendebant, vt Ecclesiasticis, quicunq; Lutherani fieri vellent, vectigalibus Catholicæ Ecclesiæ, quæ ante possidebant, frui ius esset. Id nimirum consentaneum putabant, vt Ecclesiæ, quã prodidissent, spolia legerent, & præmio stimularetur impietas. Erãt, qui liberam inter Principes institui collationem de toto religionis negotio peroptarent, freti, si res ab iis, quos minimè fas esset ageretur, item nihil ex æquo, bonoque actum iri: & vnde plus stare audaciæ, ac violentiæ, inde victoriam fore. Ad Concilium ex vna tantum gente, ac natione germanica multorum animi propendebant, vt de communibus toti Christiano orbi dogmatibus illa nimirum decerneret natio, quæ controuersiam mouerat. Alij deniq; subdolam, insidiosamque de concilianda vtraq; & Catholicorum, ac Lutheranorum parte tractationem volebant suscipi: tanquam conuētio luci cum tenebris, Christoque cum Lutero possit esse consensio. Hæc quanquam indignissima machinis omnibus multi moliebantur: ex altera parte Legatus Apostolicus summa ope tendebat, vt Concilium Tridentinum saltem ortho-

doxi reciperent. Quibus in curis tum vt aduersariis obsisterent, tum vt Concilij causam prouerent, erat Patribus immensum negotium, vt ex Canisij epistola planum facit clausula talis. Nūc, inquit, in his plurimum scribimus, consultamus, currimus, laboramus; nihilq; nobis otij superest ad reliqua. Iam tandem & Cæsaris, & Commendoni constantia, Præsulumq; rectè sentientium consensu religionis reiecta, intactaq; causa conuenerāt omnes Ordines, vt in Turcicum bellum (quam ob rem institutus maxime conuentus erat) subsidia pecuniæ conferrentur: agebaturq; de pace inter partem vtramq; veteris religionis, nouæ, id est, vanissimæ superstitionis, confirmanda, quæ anno 1555. Caroli Cæsaris voluntate suæ Ferdinando Rege itidem Augustæ conuenerat. Cui formulæ, quanquam condiciones intolerandas Hæretici vellent adiungi, tamen obfirmauerant animos Catholici, confidebantq; expugnatos, vt ne apex quidem adderetur, vel demeretur: cum ecce tibi à Pontifice ad Commendonum literæ, vt si quid, quod cum Concilij Tridentini pugnet decretis decernendum viderit, ac prohibere nequeat, ritè contestatus in id Pontificem

*Periculū grano
dissidij in Co-
muniis Augu-
stani.*

neut

neutiquam conuenire, vetitisq; Catholicis subsidia in bellum conferre, ex Comitibus auferat se se. Hæ literæ incommodissimo allatæ tempore impleuerunt omnes solitudine, ac metu. Non enim deerant, qui confirmationem pacis anno illo 1555. initæ, quam pro cōditione optabili amplexabantur modo Catholici, aduersus Tridentina decreta esse contenderent: ac proinde fortiter agendum Legato, oblectādumq;ue, ne quid ratū fieret vnde hostibus Apostolicæ Ecclesiæ, perturbatoribus antiquarum religionum, pacata concederetur nō modò contumacia aduersus communem fidelium Matrem, sed & errorum pernicialium profeminatio. Quod si tenere non posset, tum ille constanter exposita Christi Vicarij denuntiataque sententia, ex conuentu facefferet. Imminebat haud dubiè grande dissidium eò si ventum esset. Nam summa erat rei pecuniariæ difficultas Imperatori: summus ferebatur esse in Hungariam, ac porro in Germaniam ducentium Turcarum apparatus, vt qui tali tempore subsidia ei detraheret, prodere barbaris & ipsum Maximilianum & Imperium videretur. Hoc rerum in

*Canisij in dno.
Aria & Socio-
rum tollitur.*

Cardine Patres, post multas & habitas per se se, &

g 2

postu-

postulatas ab sociis preces ad Deum, collato præ-
senti tempore cum eo, quo primum pax, de qua
agebatur, conuenta erat, quod sine controuersis
constabat longè esse deterius, circumspectis quoque
imminentibus periculis, & quæcunq; in causa
essent, accurate perpensis, negotium suscipiunt de-
monstrandi, si pax ea, quæ ad eò necessaria sit, rata
habeatur, & confirmetur, nihil committi, quo
cum Tridentini Concilij pugnet decretis. Quo-
rum cum per studiose, perq; docte fecissent, & persua-
sissent Legato, atq; ex eorū sententiā rē ille admi-
nistrasset cum pace demum conuentus peractus
est. Lucubrationes eas in urbem missas sapienter
probarunt: nec improbare Pontifex visus est. Po-
ro quanquam minime id agebatur, sed publicè
duntaxat causa, tamen additamentum hoc ad
commune bonum fecit proprie Deus Societas
vt Cæsar de ea longe clementiorem opinionem
indueret. Persuasum enim habebat dura, ac seue-
ra consilia ab ea proficisci: dictitabatque Iesuitæ
sane viros esse bonos, ac doctos, parum tamen in-
telligere quid præsentia tempora in terris Germa-
niæ postularent. Quod cum Apostolico Nuntio
prompsisset, is contra edocuit, demonstrauique
auto-

autores ipsos fuisse eius sententiæ, quæ conuentui exitum pacatum dedisset. Vnde Cæsar & toti Societati conciliatus est, & haud modicè reconciliatus Canisio: quem aduersarium sibi nominatim fingebat. Nec equidem ambigam Canisij potissimum, pro autoritate, qua apud maximos quosq; Antistitum sacrorum pollebat, studio, & labore perfectum, vt de Tridentino quoq; Concilio, quod satis visum est in præsentia, in Catholicorum confesso probaretur, atque reciperetur. Præterea cum probrosum commentarium, valdeq; perniciosum Hæretici proposuissent Catholicis, graui id, solidaq; disputatione de ceterorum Patrum sententia refutauit Canisius.

*Et Concilium
Tridentinum
à Catholicis
recipitur.*

Iniunxerat Natali Præpositus Generalis Borgia, vt septentrionales Prouincias expeditus Augustano conuentu, inspectaret. Ad eam rem cum primum licuit digressus, Canisium circumduxit, qui tanquam discipulus Magistrum obsequio summo, & obseruantia sequebatur. Quanquam se omninò perfunctum administratione Prouinciæ suæ sperabat, cum iam diu, ex quo tempore Romam ad Comitia creandi Generalis adierat, ac deinceps per Augustani conuentus tractum

*Modestia Ca-
nisij.**Et studium
profectum.*

ita reliquisset eam Theodorico fratri suo Vicario
 tanquam nunquam postea repetiturus: nec de-
 stitit modis omnibus deprecari, atque amoliri
 tantum onus, vbi cognouit Natalis consilium esse
 se, vt id rursus assumeret; annorum tot vsu com-
 pertum sibi testificans supra imbecillitatem suam
 esse. Vbi verò Natalis, autore Borgia, perstitit in
 sententia, & in suo Canisius perpetuò obsequen-
 di instituto permansit. Prouinciam ita susceptam
 tanquam nunc primum id genus Præfecturam
 attingeret: ita cunctas ad eam collegit curas, ita
 aliorum preces ad Deum sedulus implorauit, &
 Præpositum Generalem rogare, perq; caritatem
 Christi immensam, & quam vehementissimè
 posset, obsecrare institit, vt opitulari sibi velle
 bibendum calicem illum, & ad explendum gra-
 ue, ac suis humeris impar ministerium; ei se vel
 nouū, rudem, & planè indignū Prouincialem
 cum Prouincia tota committens, nouam, & effi-
 cacem æterni Dei ad nouum illum statum bene-
 dictionem per ipsum exoptans. Quia tamen am-
 plificabatur in dies Prouincia, pariterque cum
 crescebant Præsidis curæ, existimauit Natalis Au-
 gustanæ Concionis munus in alium transferen-
 dum.

dum. Eam commoditatem ex coortis quas supra Liberatur con-
cione Augu-
stana. memorauimus, turbis mira Dei sapientia elicuit, vt, quod sine graui certamine obtineri alioqui non potuisset, non magno negotio Canonici darent Canisioque perpetuum tradi successorem sinerent. Is fuit Gregorius Rosaphius, qui plus annos deinceps triginta singulari cum assensu Ciuitatis, parique profectu eam cathedram tenuit. Ceterum reliquit Canisius rerum Augustæ faciē, planè alteram ab illa, quam ipse primum inuenerat. Catholicorum numerum capitibus auctum multis, atque præstantibus: publicas supplicationes restitutas: redditam Pontificiis indulgentiis autoritatem: instaurata exornataque templa: Sacramentorum frequentem vsum: subleuatam inopiam, virginitatem excitatam, sacra cœnobia exulta. Multos sexus vtriusque ad insignem vitæ probitatem incensos, & institutos. Ad hæc gregis Catholici, qui pusillus, ac despectus iacebat, erectos animos, corroboratamque fiduciam: contraque vehementer ferociam Hæreticorum, & petulantiam fractam, ac mitigatam.

Per autumnum, cum Hieronymus Natalis Peruenit Sue-
miatis. ad visenda Austriæ domicilia processisset, Canisius in

*Vldaricum ab
Helfenstain ad
conversionem
preparat.*

us in Sueuiam excurrit. Vldaricus Comes ab Helfenstain acciuerat, qui longo iam tempore sectatus Lutherum, multasque demum, illucescente Deo, Ministrorum pestilentis eius doctrinae fraudes affecutus, quid solidi esset in religione prisca atque Romana explorare interius; & liquidius auebat cognoscere. Diligenter Canisius ea institutione suscepta, quam firma, quam cohaerentia quam perpetua serie ab Apostolicis deducta temporibus ad haec tempora essent dogmata Apostolicae sedis, quam cum Oecumenicis Conciliis, cum sanctorum Patrum sententiis, cum totius Christiani orbis consensu conuenientia, & alia id genus: quamque in Haereticorum sectis contrariae essent omnia sub aspectum posuit. Dedicque bonae sementi incrementum eiusmodi sator bonorum omnium, atque perfectior Deus, ut laetissima inde fruges ingenti Catholicorum gaudio & aduersariorum dolore insequenti anno maturerit: se seque palam Vldaricus orthodoxae Ecclesiae reddiderit, impense cura suscepta, ut & populares suos, quos fraudulentis sex ante Ministri in partem tenebrarum Principis rapiebant, in partem fortis sanctorum, & ad lumen diuinum secum redu-

reduceret. Neque id vnum ex excursione ea Catholicus concionator (hoc enim iam vulgus Canisio fecerat nomen) mox fruendum pretium retulit, sed lucrum etiam præsens. Tenebantur in vinculis sagæ duæ teterrima facinora, compluraque per annos multos veneficiis perpetrata à se homicidia factæ. Magnos in diabolicis artibus progressus habuerant, abiurata ante omnia Christi fide. Sed maiortanta impietate Dei pietas fuit: quæ miseris antequam supremum supplicium luerent, cum inter Lutheranos sub Lutheranos Principe tenerentur, & quidem Hæretici eas sacrificuli tanquam funestam pestem, & abiecta cadauera superbo fastidio abominarentur, opportunum misit adiutorium, familiare sibi adhæc organum, famulum suum Canisium. Ergò reconciliatæ cum Ecclesia, expiatæque sunt, & optima spe ad supplicium præmunatæ. Aliquot præterea Comites feminas, & Comitum vnum aliosque iam Catholicos tempore eodem Canisius & à peccatis absoluit, & monitis præclaris instruxit. In Franconiam inde cum reuerso ex Austria Natali tetendit. Ibi quoque diuini verbi sementem & in arce, & in Ecclesia princeps

Conuertit maleficas duas.

In Franconiam abiit.

h

cipe

cipe Herbipolitana vir nunquam satur laborum fecit. Dum autem cum Episcopo de instituendo Collegio conuenitur, is ceteras inter condiciones eam apposuit, probauitque Natalis, vt ad proximi ieiunij quadragenarias cōciones Ecclesiæ suæ ipse præberetur Canisius. Quam ob rem in Rhenanam Prouinciam transgresso Natali, in suam ille retulit se se rebus componendis intentus, quo expeditior ad Herbipolitana suggestum rediret. Præcipua curarum fuit novos sibi met ad omnem virtutis profectum stimulos admouere: absurdum putanti dum tanto alienas animas studio excolit, negligere suam, nec ignaro quod priuatim ipse proficeret in publicos vsus verti. Igitur cum inuitaret senescens annus, vt respiceret de cursa spatia, & vires instauraret ad cursum in maiore impetu repetendum, super piacula alia etiam à Præposito Borgia quicquid per negligentiam, quicquid aliter toto anno deliquisset, humillimis precibus, vt sibi condonaret, orauit, paratum exhibens ad poenam libenter soluendam quamcunque inobedienti filio Pater iniungeret. Simul bonam ab eo precationem ad inno- uandum spiritum cupidissime postulauit, vt &

socii

Studium praefectum.

fociis curæ suæ creditis, & obedientiæ sanctæ in
 comunere, quod valdè indignus gereret, rectius
 faceret satis. Faciebat id assiduè vigil exercitator
 præter quotidianam, & nunquam intermissam
 attentionem, vt identidem per annum, præcipu-
 eque in anni veteris exitu, ac recētis allapsu, cum
 purgaret commissa superioris temporis, tum vi-
 res, animumque in futurum redintegraret.

Constitutis Prouinciæ rebus, nouoque col- 1567.
 lecto robore, tum multis præmunitus & suis, & *Consona: or*
 alienis precibus, Herbipolim vbi maturum fuit, *Herbipoli.*
 reuertit. Respondit apparatus euentus. Quanquã
 ille suo instituto, vbi que plusquam deberet, exol-
 uens, & laborem laboribus onerans, non solum
 Ecclesiasten Episcopalem egit, sed etiam extraor-
 dinaria catechesi præcipuè iuuentutem sibi insti-
 tuendam sumpsit. Tum Sacerdotes, quorum è *Et multa gratia*
 numero pauci vel formulam absoluendarum *præciosa.*
 culparum nosse ferebantur, ritè edocendos cura-
 uit. Hæreticos aliquot reconciliauit Ecclesiæ: Iu-
 dæam quoque Virginem sacro baptismo con-
 signauit: persuasit Episcopo, vt de sua Diœcesi
 rectius constituenda seriò cogitationem suscipe-
 ret: quod statim doctis, ac sapientibus viris con-

uocatis fieri est cœptum: publicos mores, qui corruptissimi; religionem, quæ fœdè deprauata erat, pro virili correxit, confirmavitque. Quibus muneribus & de Collegio præclara concitata expectatio est, & venturis sociis apud sacros æquè, ac profanos profeminata beneuolentia, & existimatio, ingens rerum agendarum momentum. Hos fructus eo gratiores verosimile est Magno Patrifamilias, cælestique Domino accidisse, quo carius fideli villico constitere. Quanquam enim aduersa valetudine conficteretur, nunquam tamen cessauit ab opere. Indè etiam, postquam ad finem vsque constanter in ea agricolatione durarat, reuersum Dilingam aliquandiu molestæ iactarunt febres. Nempè vt geminarentur labori præmia lucris dolorum. Tanta enim æquitate animi, atque ad eò alacritate, facilitate item, ac modestia suscipiebat, tolerabatque corporis humanas miseras, vt calici Domini reuerenter ad mouere labra intelligeres, nec de ingenti interim quæstu, quem faceret, dubitares. Vbi primum rediere vires, redierunt & labores. Præclaram, & arduam operam Cardinali Augustano nauauit dicecesanam synodum molienti. Res in eum v-

*Augustanam
Synodum egre-
gie iuuat.*

sum

sum opportunas ipse comparauit. Ipse, dum Synodus haberetur, (habita est mense Maio) sic adnifuse est publicè, priuatimq; dicendo, colloquendo, agendo, vt & Synodus Tridentina recepta sit, & complura rectè sancita: successumque, secundum Deum, ei potissimum, tum P. Alfonso Pisano Cardinalis meritò adscripserit.

Vix expedito synodi curis, peregrinandum rursus Herbipolim, & Argentoratū fuit, receptis ab Vrbe mandatis summi Pontificis, vt earum Ciuitatum Antistites (cuius consilij autorem ipsum fuisse Canisium supra demonstratum est) admoneret, cohortareturque, vt mature prospicerent viam Catholici suffiendi pastoris, ne post eorum excessum illa Christi Ouilia luporum in fauces venirent. Corripit ergo confestim iter, madataque executus prosperè satis Herbipoli, cum Rhenano Prouinciali, quem eo forte loco reperit, Francofordia, vbi sacerdotes duo de Societate, Moguntia, Spiraq; vbi iam Collegia erant, transiens, ac socios vbiq; consolans, Argentoratū peruenit. Episcopū, veterem amicum apud Tabernas Alsatias conuenit, longo iam æuo, & mala valetudine oppido fractum. Audiuit perbe-

*Mittitur à Pā-
tifico ad Epis-
copos.*

ne uole mandata: sed homo & cuncta bundus natura, & corporis languore iam obtundente animi effectus spem magis nō ademit, quam dedit. Adiecit Canisius in alia quoq; re salutare monitum. Namque aliquot iam annis cum senatus Argētoratensis functionem Catholici cultus interdixisset, Clerus, Canoniciq; nusquam diuina in communi celebrantes, raro priuatim, fusi, vagiq; nihilominus uetigalibus sacris saginabantur. Monuit igitur, ut occurreret ei malo, ut certum destinaret obeundis diuinis locum, nec sine- ret sanctissimas cæremonias aboleri. Obseruauit interea Cœnobiorum solitudinem miserādam: apostatarum greges, sacratasq; Deo facultates vel raptoribus Hæreticis prædæ esse, vel in omnem profundi turpitudinem. Cui pesti opinabatur aliquid posse leuationis fieri, si Præpositi Religio- forum Ordinum generales, suorum quisq; Cœ- nobia per se se, vel per idoneos Vicarios studiose inspicerent: idq; Consilij Romam perscripsit, & salutare fuit. Reuersus in Prouinciam dū in Col- legiis ipse recognoscendis suis, & componendis elaborat, adfuit Dilingæ adolescens Polonus ab Vrbe Vienna profugus, obsecrans, & obtestans, ut se

*B. Stanislaus
excipit, & Ro-
mam mittit.*

vt se in societatem acciperet: voto se ad hanc disciplinam iam pridem obstrictum. Viennenses autem Patres, cum turbarum ab ipsius gente metu non recepissent, spem ostendisse, fore vt à Canisio reciperetur. Stanislaus Kostka hic erat, quem statim ex quodam spirantis sanctitatis afflatu dilectum Pater benignè excepit iis hospitalibus lautitiis, quæ familiares sunt Crucem Christi, & studia seculo diuersa sectantibus. In Conuictorum enim Contubernio Dilingano famularibus ministeriis addixit; aliquandiuq; ibi exercitum sanctam in Urbem misit cum præclara commendatione, quæ non abhorret à futuræ eius sanctitatis præfagio.

Inter hæc Romanis ipse literis certior fit, optate Pium Quintum Pōnificem summum, vt, quoniam compositæ ab Hæreticis Magdeburgensibus, vulgatæq; Historiarum centuriæ, quanquam refertæ mendaciis, vim tamen habebāt magnam ad circumueniendas simpliciorum mentes, conscriberet ipse breuem, sed succi plenam, robustamque confutationem, quæ in apertum tractis eorum fraudibus speciosam illam falso quæsitam autoritatis ymbra, perniciosèq; grassantem ad vulgus,

Recepit
 Pium Quintum
 Pōnificem summum
 vt contra Centurias Hæreticorum.

Quædam enim
 hæreticorum
 centuriæ
 ad circumueniendas
 simpliciorum mentes
 conscriberet ipse
 breuem, sed succi
 plenam, robustamque
 confutationem,

vulgus, veritatis admota luce disiceret. Ad eam denuntiationem inter modestiam Viri Dei, opinionemq; de se abiectissimam cum inexplorata, subitaq; obedientia contentionis non nihil fuit. Sed omnem controuersiam statim ad Præpositū Generalem, vti semper consueuerat, detulit: eique, vbi se totum aperuit, componendam, ac diiudicandam reliquit: non recusaturus laborem, quem se omnem obedientiæ sanctæ sciret debere, & Præpositi nutum, duce Deo, fideliter secuturus. Interim, ne quod vnquam tempus operosus vir in vno duntaxat, simplici opere negotioq; exigeret, super Prouinciæ curas recognitionē habebat in manibus Romani ad Parochos Catechismi Eū Catechismū germanice Paul. Hoffæ⁹ vertebat ipsiq; Canisio item Pontificis iussu curandæ versionis, eiusque recognoscendæ ac probandæ demandatum negotium erat. Vbi vero responsum perlatum est à Præposito Borgia, vt stylum aduersus Centurias omnino sumeret, primū omnium summa reuerentia, & promptissima voluntate velut ab Christo ipso profectū excepit imperium deinde ad opus arduum, & quod supra vires retribatur suas, ritè aggrediendum, & aptè prosequendum

*Recognoscit
Versionem Ro-
mani Catechis-
mi.*

*Quo animo, &
apparatu ad
scribendum ac-
cesserit.*

augur

dum sacrificia, & preces in eam rem, proprias à ^{Nempe humi-} Præposito Generali cum Societatis, tum nomi- ^{litate & prece-} ^{buss.} natim ipsius petiit. Ad hæc per eundem Præposi-
tum à summo Pontifice benedictionem singu-
larem, plenamq; ex Apostolica indulgentia con-
donationem rogavit: magno id sperans sibi, vti
profitebatur, subsidio fore. Nec Pontifex Pius fi-
dei supplicis, pioq; studio defuit. Hæc enim vero
sapientia germana Christiani pectoris est, mode-
sta, diffidens imbecillitati humanæ, Religionum
cultrix, per decretos ab procreatrice, & governa-
trice rerum sapientia quasi Canales caput è Cæ-
lo, & originem petens: non superba illa & proter-
ua homulorum insanientium, qui per contem-
ptum confirmatorum tot seculis sacrorum, per
ludibrium sanctissimorum ex tota antiquitate
Patrum, atque Doctorum, quo fert libido ruunt:
præq; se stolidam arrogantiam, fastidioque intoleran-
do, mortales iuxta & immortales pro cæcis, ac de-
liris, pro Asinis, ac stipitibus habent, ac flocci faci-
unt. Ceterùm sapiens noster totus è schola illa v-
nici Magistri, cui tãquam pro foribus titulus est,
Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, il-
lud sibi iam pridem optatissimum ex hoc scribē-

Datur ei Vica-
rius Hoffæus.

di imperio est cōsequutus, vt ipse Prouinciæ pro-
curatione, & imperandi, quicumq; esset, honore
liberaretur. Suffectus est Paulus Hoffæus, sed ini-
tio in semestrem duntaxat, Vicarii que solum no-
mine; sic tamen vt administratio omnis penes il-
lum, & in totum vacatio esset Canisio: qui eo de
beneficio Præposito Borgiæ gratias agēs, supplex
veniam adprecatur, quicquid non solum proxi-
mo, sed cunctis etiam superioribus administra-
tionis suæ annis commiserit, omiserit tūc, vel quo-
modocunque perpetrarit: quicquid contra ipsū
Præpositum, quicquid contra fratres suos inor-
dinata, (sic enim appellat) præposteraque officij
sui functione peccarit: habiturus beneficij loco
quamcunque Pater inobedienti, ac negligenti si-
bi imponere pœnam, vel denuntiare voluerit.

Mittitur Oeni-
pontum.

Sed antequam abderet se in literas, adicien-
da fuit procurationi publicę appendix haudqua-
quam leuis. Semel atque iterum iussus est Oeni-
pontum excurrere, vt Imperatoris Ferdinandi fi-
lias Virgines eò adduceret, vt quando de societa-
te Confessarium volebant, hominis ad id munus
delectum Præposito ipsi Societatis relinquerent.
Quam rem tanti ducebat momenti Præpositus
Borgia,

Borgia, ut ab alio tractari, quam Canisio nollet; ipsumque ad deuorandum quicquid inesset acerbitalis valdè cohortaretur. Non erant cohortationes necessariae viro obseruantissimo nutuum Præsidium, veroque per se pondere aestimanti rei grauitatem. Accurrit oriente iam hyeme, tempestate horrida, magnisque ac perpetuis imbribus foeda, ut, cui obedientia dux non esset, nec facile esset ausurus, nec abfuturus ab temeritate, si auderet. Inter Montium enim conualles habebatur iter, in quas vndique ab alpinis cacuminibus torrentes præcipitabant. Ibant duo duntaxat Canisius ipse, & Franciscus Rocca: recens creatus Sacerdos, quo adiutore ad scribendum utebatur. Sed nusquam Ductor aberat bonus Angelus, ut manifesto quoque compertum est documento. Iam prope Monasterium venerant Benedictinorum, in Monte situm, cui nomen Etal: sed antequam subire clium inciperent, planities interiacebat, quam Ambro amnis interlabens, auctu pluuiarum effusus in morem stagni totam late obruerat. Nulla viarum restabant vestigia, solum apparebant procul tigilla duo: cum versus ad Roccam constanti fronte Canisius, videsne, inquit,

*Liberatur di-
ninitus ingenti
periculo.*

quit, ea tigilla, Pater: inter ea transeundum est nobis: ibi pons est materia est, cuius illa hinc, atque hinc margines claudunt. In prae bono animo, DEO duce. Crediderim voluisse praere comitem, ut in conspectu positum confirmandi facilius, & si casus ferret, iuuandi copia foret. Horror peruaferat Roccam: tamen haec secum, Hic meus Prouincialis est, & quoniam praegredi iubet, obedientia fretus praegrediar; cumque signo crucis calcaria subdit equo, praeritque: & quanquam in ponte offendet equo, periculum adiit, tamen ambo sospites mirante toto pago qui in conspectu erat; & quia dies feriat, spectabat, ac reclamabat, euadunt. Ad Monasterium inde peruectos, magna caritate Abbas, ac Monachi exceperunt: volentesque continuo viam repetere, nullo modo sunt passis; validum rusticum valido vehentem equo ostentantes, qui vadare nequiuerat vallem, quae descensu montis excipiebat, facile octo passuum patet millia. Exigerent secum reliquum diei, ac nocte postridie imminutis iam aquis cum rustico eodem bene locorum perito ituros. Cessit amantissimorum hospitem imperio Pater, rogatusque ut aliquid in commune ad aedificationem spiritus loqueretur.

queretur, plenam pietatis cohortationem habuit. Postero die re diuina peracta, eo, quem dixi, agresti viatore duce via repetitur. Vbi ventum ad vallem inter alta montium iuga iacentem, nec Ambro amnis, qui eam quoque interfecat apparebat, nec vlla vsquam camporum, fossarumue aut viarum extabant discrimina: opplerant aquæ, & exæquauerant omnia, quæ torrentib' magnis hinc, atque illinc cum strepitu ingenti cadebant è montibus, perq; ipsam viam torrens voluebatur equorum aluo tenus. Cupiebat Rocca medium inter se & rusticum ire Canisium: Sed cum Pater abnuisset, præcessit haud de se magis, quam de illo sollicitus, subindè respectans, quem admodum sequeretur. Prosperè satis ad passuum millia tria progressis, iumentum Canisij (cetera non malum hoc laborabat vitio) vertigine rotari cœpit, iam iam collapsurum inter altissimas aquas. Indè festinanti Patri descendere, vt eques erat minimè doctus: & ad sanctas meditationes animo plerunque aberrans, pes in stapedem inseritur: implicaturq; sic, vt cum iam alterum humi pedem fixisset, alter in stapede hæreret pendulus, captusq; nec ad resiliendum conniti, nec liberari posset,

posset, vltimo ingruente discrimine, si fortè caderet, vel loco moueretur iumentum. Ita impeditū, ac propè obrutum vndis totum Rocca dum re-torquet oculos, conspicatus, grauius pereulsus cum gemitu exclamauit. Reuerti ad iuuandum molens ab ducerustico absterretur, haud dubiè periturum ipsum vociferante, nec ad aquarum impetum duraturum equum. Nihil ergò nisi ad Deum vota restabāt, & lacrymarum clamores in cælum, cum prospicit hominem peditem haud multo spatio prægredientem, nunquam ad id loci, quamquam aperta erant, & plana omnia, velut in lacu, visum. Aduocat extemplo. Absq; mora validis ille gressibus torrentes findens vertices appropinquat: ad Canisium euadit: exemptoq; pede eum, & equum in sicca ad latus prata subducit. Eo & Franciscus incitat equum, defilitq; & in cari Patris ruēs amplexus. Vt angebar, inquit, quod opem ferre, cum auerem, nullam possem. Cui Pater, affirmo tibi nunquam me perindè tranquillo animo, ac læto fuisse; mecumq; aiebam, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Tum ad hominem, qui tulerat opem, ore iucundo, ad hospitium, inquit vna prandebimus, & persoluam tibi debitū

Singularis animi tranquillitas in discrimine vltimo.

ex vi.

ex vino donum. Ille vultu liberali visus probare dicta, repositis in equos Patribus præire perrexit. At vbi ad aquarum vêtum est finem è conspectu evanuit. Hominem rusticanum accolarum è numero habitus ac species indicabant. Rocca tamen, cuius nos & ex ore, & commentario hæc accepimus, nunquam dubitavit, quin cælestium fuerit ciuium vnus à Deo missus, qui sanæto illi Patri laborum spatium in publicas utilitates propagaret. Idq; argumentabatur, tum, quod ante necessitatis momētum nunquam apparuerat, tum, quod, vt extra periculum ventum est, desit apparere. Nec erat simile vero promissa benignitate, cum hospitium proximè abesset, se se fraudaturum. Vt cumq; Lector accipiat: mihi haud paulò mirabilior est illa Canisij in supremo discrimine securæ mentis lætitia, & immortalitati tanquam ex proximo ostensæ manus iniiciendæ cupido.

Rebus OEniponti, quam potuit optimè, gestis, reuersus Dilingam ineunte anno duodecesimo stylo manū admouit. Ceterum vix primas duxerat lineas, cum vehementer institit Cardinalis Otho, vt per magni Ieiunij opportu-

na

an. 1568.

an. 1568.

1568.

Elingam ex colit.

*Obedientia.**Cardinalis
Augustani
S. S. S.*

na negotiis animarum tempora, secū Eluangam abiret. Verebatur obsequentissimus Doctor, ne operis interpellatio, quod Pontifex Maximus imposuerat, cōtra obedientiam esset. Itaq; tanquam vnus è numero rem integram Dilinganorum Patrum voluntati, arbitrioq; permisit. Qui cum optimo Cardinali minimè negandū ex intermissione non magna magnum adiumentum censuissent, nullam ipse cunctationem obiecit. Extitit sane dignum opera illa pretium. Mensis vnus spatio præter confirmatos Catholicos, amplius viginti Hæretici abstracti ab erroribus suis, & ad orthodoxos reducti. Multorum expiatae conscientiae, & pauperum in primis in publica hospitali æde degentium. Verū Canisius in commemoranda totus est virtute Cardinalis, de se se reticens, cum tamen dubium nequaquam sit, quin rerum ab illo quoq; gestarum pars non modica ipsimet, vel vt auctori, vel vt adiutori debeatur. Lauisse pauperibus propalam pedes in templo: iisdem discumbentibus domi ministrasse: tum singulos etiam donatos stipe dimisisse: Oppidum circumiisse quæritantem inopum domicilia, suaq; manueis præbuisse inopiæ leuamenta: ægrotos in-

uuisse

terque ad frequentissimam concionem verba fecit Nudauit Hæreticorum fraudes, & in sua ipsorum capita vertit: Catholicos demum in prisco Euangelio, quod vnum, verum, sanctum, ac salutare est, nec, etiamsi Angelus de Cælo nuntiaret, aliud esse potest, vehementer constabiliuit.

*Legitur primus
Prouincia pro-
curator.*

Regressus Herbipoli accitur Augustā ad Prouincialem conuentum, qui primus, vt in cetero quoq; Societatis Prouinciis, habitus est ad Procuratorem legendum, qui profectus in Urbem simul videret, numqua esset causa, cogendæ generalis Congregationis, simul de Prouinciæ statu Generalem Præpositum edoceret. Vt erant ij primi conuentus, nec dum constabat Prouinciales ad eam procurationem destinari non debere; Patres qui neminem putabant nec plenius, nec sincerius posse, seu de Prouincia loqui, seu de totius Societatis statu deliberare, Canisium ad id muneris legunt. Excusanteq; eo hic quoq; iniunctam sibi Pontificio iussu scriptionem, nullum inde impedimentum rati, sed pötius non mediocria habiturum Romæ ad eam ipsam rem subsidia ab illis, doctisque viris, in sententia perstiterunt: nec post multo in urbē iter corripuit ab ipso ductus

Cardi

Cardinali Othone, vt simul cum Pontifice maxi-
mo quædã de Germania iuuanda tractaret. Qui,
vbi in Italiam vêtum est, iter per agrum Picenum
instituunt sanctissimã Laureti Deiparę Cellam
veneraturi: cui & magnifica dona Cardinalis fe-
rebat. Eo priusquam peruenirent, maximè me-
morabilem Canisio diuina beneficentia urbem
Anconam fecit. In templo principe eius vrbis in-
femet inquirenti, seduloq; peruestiganti, quo ri-
tè cursum dirigere, ne quo aberret, debeat, ape-
ruit Deus oculos mentis, nouumque de Cælo lu-
men infudit ingens, fidele, magnarum caput, ac
fontem laudum. Monstrabat id lumen interiori
oculo verum, firmumq; fundamentum religiose
vitæ: simulq; docebat, quemadmodum consilia
ei sua omnia imponere, & studia omnia, & facta
deberet. Fundamentum autem erat sui met co-
gnitio intima, perquam penitus comprehende-
ret vilitatem, inanitatemque suam, quam foret
ipse nihil, quam boni nihil neq; nosset, neq; vel-
let per se, neq; posset, neq; haberet: cum omnium
bonorum initia, media, extrema in vno sita Deo,
nec vsquam alibi præterquam in Deo ab ratione
vrentibus collocanda sint. Haud dubie iam pri-

Ancona lumi-
ne diuino illu-
stratur.

Humilitas
solida.

dem talia norat animoque agitarat, ac sæpius populo decantarat Doctor eximius, cum prima veluti elementa sint discipline pietatis: ceterum interest quo cernantur in lumine, quam efficaci, actuosaq; notitia cognoscantur. Nam quis ambigat Magnus olim Antonius quin sæpius eadem Christi verba aure corporis accepisset; quæ tandem, cum aperiente cordis aurem diuino spiritu audiuit, nuntium rebus humanis ex templo remisit? Eximij certe, ac singularis loco muneri lumen id Canisius ipse numerauit. Nam & adnotandam eius memoriam scripto censuit, cum immensis actionibus gratiarum: & profitetur in eo se didicisse non ad præsens modò, sed ex eo tempore in posterum etiam tēpus omnes super fundamentum illud verum, firmumq; cum voluntates, tum actiones ac res suas ponere: ac nouis semet oculis coram Deo intueri, eiq; nouo modo subiici, & inseruire: & ad hæc ipsa in futurū præstanda nouo animū proposito obfirmasse in humilitate, & simplicitate cordis ambulantem: ubi statim exclamat. O sanctum hoc studium, si continuum, aureæ simplicitatis, vt humiliet se miser, & vilis homo, qui mox esca vermium, & putredo erit,

do erit, sub potenti manu Dei, dans illi gloriam, cui soli ea debetur, & sibi seruans, quod solum apud se reperire potest, defectum, corruptionem, miseriam, & alia multa. Hæc autem dona enim vero sunt maxima, & altissimarum cognitioni rerum sterili, inertique haud paulo præoptanda. Igitur hac noua diuinitus prælucente menti face, inspiciens se homo Dei, despiciensque, & ab humani plausus titillatione pectus perpurgans, quo fundamentum firmiter posuit, quò altiores in sanctæ humilitatis fœcūdo gremio radices egit, hoc molem ædificij celsiorem superstruxit, hoc vberiore deinceps in segetem māsurarum frugum exuberavit. Salutata Laureti ingenti sensu Deipara, vbi & latinam concionem in sacrosanctæ Trinitatis solemni, sacris operante Cardinali Othone, habuit, in urbem sanctam peruenit, ipsi sanctissimo Pio quinto Pontifici expectatus, cupienti coram ex eo de rerum statu remedioque cognoscere. Nec exigua pars ipse fuit Canisius, vt Consilium quatuor Cardinalium constitueretur, quorum curæ in iuuando Septentrione excogitandis viis idoneis, vrgendaque restitutione religionis per eas oras proprie vigilarent. Concessit autem illi

*Roma res Septentrionales
suuat apud
Pontificem.*

benigne Pontifex spiritualia quædam postulata: interq; cetera perfectæ expiationis gratiam fecit Paulo Hoffæo propter laborem, quo perfunctus iam erat in vertendo germanice, vulgandoq; Catechismo Romano, sicut & cōcesserat inchoanti.

Magnam Socij Romani ex conspectu tanti viri, & raris virtutum eius exemplis capiebant animo voluptatem, & alacritatem concipiebant ad imitandum. Idemque pia etiam adiungebat hortamenta linguæ. Nam certatim inuitatus per domicilia nostra spirituales habebat homilias, quarum vnâ ad Tyrones Augusti Kalendis habitam, memorabilem fecit oblata inde beato Stanislao, quem supra narrauimus ab eo missum Romam, sui prædicendi finis occasio. Cum enim ex vulgari Italorum verbo, quo se feriani Augustum eo die dictitant, orationem Pater instituisset de modo, ac via qua se comparare quisque posset ad menses omnes quam bellissimè feriandos, hoc est, optimè, ac sanctissimè transigendos, eamque docuisset esse, vt vbi nouus mensis appetit, eum quisque futurum sibi supremum arbitraretur, seque ita componeret tanquam planè esset eo mense mortem appetiturus. Beatus Stanislaus proprie

Beatus Stanislaus occasione exhortationis Canisij prædicat suum obiit.

priè ad se pertinuisse dixit eiusmodi monitum, vt
 cui Augusto ipso mense, quem tum inibant, mo-
 riendum sine dubio esset, quod mox mirè com-
 probauit euentus. Canisius perfunctus iis, pro-
 pter quæ in urbem venerat, negotiis, perq; autum-
 num profectus, atque ex itinere Florentiæ, Ferra-
 riæque Reginis, quas olim Oeniponti instituerat,
 salutatis, inque cultu religionis, ac virtutum suo
 statui conuenientium confirmatis, excitatisque,
 insequentis anni Ianuario iam inclinato in Ger-
 maniam venit: factoque initio ab Oenipontano
 Collegio, reliqua etiam vt ferebat ab vrbe man-
 data leuiter recognouit. Deinde sacri ieiunij con-
 ciones Augustæ ad Sancti Mauritij habuit Fugge-
 rorum maximè rogatu, quorum pietati ad-
 uersus ordinem nostrum, Augusta-
 nasq; res denegari id officij
 non potuit.

*Canisius rediit
in Germaniã.*

1569.

*Concionatur
Augustæ.*

Finis Libri Secundi.

DE